

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา

บนจุดเปลี่ยนผ่านเรื่องเล่าของประวัติศาสตร์ไทย

Chao Sam Phraya National Museum: On Turning Points in the Narrative of Thai History

ชินดนัย ไม้เกตุ

Chindanai Maiket

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

บทคัดย่อ

หน้าตรงข้าม:

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
เจ้าสามพระยา ราวเดือน
มกราคม 2565 อาคารนี้คือ
อาคารแรกและอาคารหลัก
ของพิพิธภัณฑสถานเป็น
ฉากหลังสำคัญที่แสดง
ความสัมพันธ์ระหว่าง
กรมศิลปากร และสถาบัน
พระมหากษัตริย์ใน
ประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่ต้น
ศตวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา

การเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์
ระหว่างกลุ่มทางการเมืองฝ่ายข้าราชการ และสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เริ่มมี
ความใกล้ชิดกันอย่างมากในช่วงต้นศตวรรษที่ 2500 การเสด็จพระราชดำเนิน
เปิดพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ ทั่วประเทศ แสดงให้เห็นถึงสายธารของประวัติศาสตร์
แบบราชาชาตินิยมของไทย ในความถ้อยที่ถ้อยอาศัยร่วมกันระหว่างสถาบัน
พระมหากษัตริย์ที่กำลังรื้อฟื้น และหน่วยงานรัฐที่กำลังแสวงหาที่ทางของตน
อย่างกรมศิลปากร กรมศิลปากรเห็นที่ทางของตนในการเมืองการปกครองไทย
และเริ่มจัดวางตนเองลงไปในฐานะหน่วยงานที่คอยรับใช้และใกล้ชิดกับ
สถาบันพระมหากษัตริย์ โดยอาศัยอาคารพิพิธภัณฑสถานที่เป็นอาคารอันมี
ความสามารถในการเป็นกระบอกเสียงกล่าวถึงผลงานความสำเร็จของตนได้
อย่างไม่เคอะเขิน ขณะเดียวกันสถาบันพระมหากษัตริย์เองก็ได้ประโยชน์จาก
การมีภาพลักษณ์ของผู้ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติที่เป็นรากฐานสำคัญ

Photo of the Chao Sam Phraya National Museum taken in January 2022 featuring its main building, the background of the relationship between the Fine Arts Department and the monarchy since 1957 as recounted in this paper.

ของแนวคิดแบบราชาชาตินิยม ที่ดูเหมือนจะเป็นวิธีคิดหลักของสังคมไทยต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ กระบวนการนี้เริ่มต้นขึ้นโดยมีฉากหลังที่สำคัญคือ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ที่สร้างขึ้นจากความบังเอิญที่พอเหมาะพอเจาะของเวลา จนได้ก่อกำเนิดเรื่องเล่าที่ถูกผลิตซ้ำเรื่อยมาของความใกล้ชิดระหว่างกรมศิลปากรผู้จงรักภักดี และสถาบันพระมหากษัตริย์ผู้ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไทย

คำสำคัญ: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ, กรมศิลปากร, ราชาชาตินิยม, เรื่องเล่า

Abstract

The Chao Sam Phraya National Museum illustrates how two significant groups of the country's political system, the bureaucrats, on the one hand, and officers representing

the monarchy, on the other hand, have interacted after becoming very close to one another in 1957. Royal participation in the opening ceremonies held by the Fine Arts Department is one example of this interaction. The Fine Arts Department has positioned itself as an agency serving the interests of the monarchy through the opening of “museums”. The museums are used by the Fine Arts Department for promoting its achievements and also as a tool to honor the monarchy.

Meanwhile, the monarchy has its image of cultural conservator further polished, a development that is key to the royal nationalist ideology. By showcasing the Chao Sam Phraya National Museum, this paper highlights a narrative underpinned by the roles of the Fine Arts Department as ‘respondent’ and the monarchy as ‘cultural conservator’.

Keywords: national museum, Fine Arts Department, royal nationalism ideology, narrative

บทนำ

ห้วงทศวรรษที่ 2550-2560 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติของกรมศิลปากรหลายแห่งกำลังอยู่ในช่วงการปรับปรุงพัฒนา บางแห่งปรับการจัดแสดงให้ทันสมัยด้วยเทคโนโลยีต่าง ๆ บางแห่งก่อสร้างอาคารใหม่ขึ้นเพิ่มเติม พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ก็เป็นหนึ่งในนั้น โดยหลังจากที่ได้ทำการก่อสร้างอาคารใหม่ที่บริเวณด้านหลังอาคารหลักของพิพิธภัณฑสถานฯ ระยะเวลาหนึ่ง ทางพิพิธภัณฑฯ ได้ประกาศปิดซ่อมบำรุงอย่างเป็นทางการเมื่อราวเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2565 โดยเป็นไปเพื่อการปรับปรุงอาคารจัดแสดงเดิม และเพื่อการก่อสร้างอาคารจัดแสดงใหม่ซึ่งจะถูกใช้เป็นอาคารจัดแสดงเครื่องทองอันเป็นโบราณวัตถุชิ้นสำคัญ

โดยทั่วไปมักทราบกันว่าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา มีการจัดแสดงโบราณวัตถุที่ค้นพบในบริเวณพื้นที่เมืองโบราณกรุงศรีอยุธยา และโดยเฉพาะจุดเด่นคือเครื่องทองที่ค้นพบจากกรุวัดราชบูรณะและวัดมหาธาตุ การพัฒนาอาคารเครื่องทองใหม่ขึ้นในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยานี้

จึงพิจารณาได้ไม่ยากว่า เป็นการสืบทอดภารกิจแรกเริ่มของพิพิธภัณฑ์ในการ จัดแสดงเครื่องทองอันค้นพบในกรุงศรีอยุธยา อย่างไรก็ตามการปรับปรุงอาคาร พิพิธภัณฑ์ในครั้งนี้จึงเป็นโอกาสดีที่บทความฉบับนี้จะพาย้อนกลับไปพิจารณา ถึงเจตจำนงในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยาเมื่อแรกเริ่ม โดยเฉพาะเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ไทย ที่ดูเหมือนว่าพิพิธภัณฑ์ แห่งนี้จะถูกใช้งานมากไปกว่าการจัดแสดงวัตถุอันเป็นหน้าที่เฉพาะของอาคาร พิพิธภัณฑ์

เรื่องเล่าและอำนาจของเรื่องเล่า

ประวัติศาสตร์กับวรรณกรรมนั้นเป็นสิ่งที่ใกล้เคียงกันอย่างมาก แง่หนึ่งคือ ลักษณะการมี “เรื่องเล่า” (Narrative) บางอย่างสอดแทรกอยู่ในเนื้อความ ผู้ที่เล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์อาศัยหลักฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏภายใต้การค้นหามาร้อยเรียงเรื่องราวเข้าด้วยกัน และนำเสนอในมุมมองของตนเป็นสิ่งที่เรียกว่า “ประวัติศาสตร์” ในแง่หนึ่งก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าผลลัพธ์เหล่านั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการ เลือก คัด และผู้ร้อยเรื่องราวผ่านหลักฐานต่าง ๆ ที่ผู้เล่าเหล่านั้น เป็นผู้ผลิตขึ้นเอง เพื่อหวังว่าจะนำเสนอความจริงในอดีตให้ได้มากที่สุด ซึ่งก็ปฏิเสธไม่ได้อีกเช่นกันว่านักประวัติศาสตร์ผู้เล่าเรื่องเหล่านั้นล้วนผ่าน ประสบการณ์ทางสังคม การเมือง และเงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ ทั้งที่ตั้งใจและไม่ ตั้งใจ ที่มีอิทธิพลต่อการเล่าเรื่องของพวกเขา ซึ่งท้ายที่สุดแล้วประวัติศาสตร์ ที่พวกเขาผลิตขึ้นก็แทบไม่ต่างกับการประพันธ์เรื่องเล่าแบบหนึ่ง¹

ในวงการวรรณกรรมเรื่องเล่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “อำนาจของเรื่องเล่า” ว่า เรื่องเล่าคือ รูปแบบหนึ่งของการนำเรื่องราวหนึ่ง ๆ มาจัดและลำดับให้กลายเป็นระเบียบ² สิ่งปรากฏในเรื่องเล่าเหล่านั้นแน่นอนว่าย่อมขึ้นอยู่กับความสมจริงของเรื่อง แต่ทว่าความสมจริงนั้นไม่ได้เกิดขึ้นมาจากความจริงโดด ๆ ของเรื่องเล่า แต่เกิดจากความต้องการและความคาดหวังที่พ้องกันของทั้งผู้เล่าและผู้ฟัง-ผู้ส่งสารและผู้รับสาร ชูศักดิ์ใช้แนวความคิดของมิเกล บาคติน (Mikhail Bakhtin) นักปรัชญาด้านภาษาศาสตร์คนสำคัญที่มุ่งให้ความสำคัญกับ “ทวิวาทะ” (Dialogic) ที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสื่อสารถึงกัน ไม่ว่าจะตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจก็ตาม แต่สถานะของสังคมโดยรอบผู้ส่งสารและผู้รับสารจะส่งผล โดยนัยต่อความหมายนั้น ๆ เสมอ ภายใต้บริบทของสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น³

คงกฤษ ไตรยางค์ พยายามชี้ให้เห็นว่าประวัติศาสตร์มีลักษณะเป็น เรื่องเล่าประเภทหนึ่ง โดยใช้แนวคิดของ ปอล ริเกอร์ (Paul Ricœur) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสผู้ศึกษาด้านประวัติศาสตร์ความทรงจำ โดยเฉพาะในด้าน ที่เกี่ยวกับการลำดับเวลาและการวางโครงเรื่อง เขากล่าวว่าการวางโครงเรื่อง คือการจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ยุ่งเหยิง ไม่ว่าจะเป็นการกระทำ เหตุการณ์ ความบังเอิญต่าง ๆ ให้เข้าไปอยู่ในลำดับตามมิติเวลาและให้เป็นเรื่องราวเดียว⁴ ความคล้ายกันระหว่างการอธิบายทางประวัติศาสตร์กับกระบวนการวาง โครงเรื่องในวรรณกรรมจึงมีความสัมพันธ์กันอยู่ที่การวางเรื่องเหล่านั้นให้อยู่ ในลำดับเวลา “The refiguring of time by narrative is, I hold, the joint work of historical and fictional narrative”⁵ ในแง่หนึ่ง การวางโครงเรื่องคือการพยายามทำความเข้าใจต่อเหตุการณ์ในอดีตนั้น ๆ ของนักประวัติศาสตร์เอง ก่อนที่ความเข้าใจนั้นจะถูกส่งต่อให้ผู้อ่านในฐานะ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์

ในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ การศึกษาถึงเรื่องเล่ามักถูกใช้เพื่อ วิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ตัวอย่างหนึ่งที่น่าสนใจคือการศึกษา ของมาลินี คัมสุภา ที่กล่าวถึงลักษณะความเป็นเรื่องเล่าที่ปรากฏในงานเขียน แบบต่าง ๆ ของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เขากล่าวว่าข้อมูลในงานเขียน ประวัติศาสตร์แบบต่าง ๆ ล้วนผ่านการตัดต่อ ลดทอน ละเว้น และเพิ่มเติม ข้อมูลต่าง ๆ จากผู้เขียนแล้วทั้งสิ้น⁶ การกล่าวถึงอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นวันเปิดอนุสาวรีย์ ผู้ออกแบบ คติ ความหมาย และอื่น ๆ ที่ต่างกัน ทำให้งานเขียนเหล่านั้นมีเรื่องเล่าและวาทกรรมแตกต่างกันไป มาลินีจึงใช้ ลักษณะความเป็นเรื่องเล่าเหล่านั้นในการพิจารณาและจัดแบ่งงานเขียน ออกเป็นกลุ่ม เพื่อค้นหาความหมายแฝงที่ปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ ของ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย

ท้ายที่สุดจึงอาจกล่าวได้ว่า “เรื่องเล่า” คือลักษณะการสื่อความหมาย แบบหนึ่ง ที่มีการจัดวางเรื่องราวที่ยุ่งเหยิงและไม่เป็นระเบียบให้เข้าอยู่ด้วยกัน เป็นเนื้อเดียว มีลำดับและเรื่องราวอันเป็นเรื่องเล่าที่สามารถสื่อออกไปได้ แน่นอนก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าเรื่องเล่าเหล่านั้นผู้เขียนย่อมจะต้องผ่านการเลือกคัด และผูกร้อยเรื่องราวผ่านประสบการณ์ที่สั่งสมของตน ทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ ผ่านสังคม การเมือง ประสบการณ์ อันเป็นเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ทำให้เรื่องเล่า เหล่านั้นปรากฏขึ้น การปรากฏขึ้นของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ก็เช่นเดียวกัน “เรื่องเล่า” เหล่านั้นก็ย่อมจะต้องผ่านเงื่อนไขและปัจจัยใน

ยุคสมัยต่าง ๆ ก่อนที่จะโลดแล่นออกมาในโลกงานเขียนประวัติศาสตร์ได้ ดังนั้นแล้วการพิจารณาถึงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ในงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ที่ปรากฏเป็นเรื่องเล่าต่าง ๆ น่าจะช่วยให้เราเข้าใจต่อกลไกและเงื่อนไขที่ทำให้เรื่องเล่าของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยาเกิดและโลดแล่นอยู่ในโลกงานศึกษาประวัติศาสตร์ของไทยได้

ระบบรัฐราชการ (Bureaucratic Polity)

กรมศิลปากรมักจะถูกอธิบายว่ากำเนิดขึ้นมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) โดยมีหน้าที่สำคัญสำหรับการดูแลกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม⁷ ถึงแม้ว่าต่อมากรมศิลปากรจะถูกโยกย้ายยุบเลิกไปรวมกับหน่วยงานอื่นและใช้ชื่ออื่นไปบ้างในสมัยต่อมาก็ตาม⁸ ซึ่งกรมศิลปากรในปัจจุบันนั้นได้ถือกำเนิดเป็นหน่วยงานใหม่ที่เพิ่งตั้งขึ้นมาไม่นานหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ภายใต้พระราชบัญญัติจัดตั้งกระทรวงและกรม พุทธศักราช 2476⁹

กรมศิลปากรที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาใหม่ภายใต้กระทรวงธรรมการในปี 2476 มีหลวงวิจิตรวาทการเป็นอธิบดีคนแรกก็ไม่ได้ตั้งอยู่อย่างมั่นคงนัก ครั้งหนึ่งได้มีการย้ายไปอยู่ภายใต้สำนักนายกรัฐมนตรี ก่อนที่จะได้เข้าร่วมเป็นหนึ่งในกรมของกระทรวงวัฒนธรรมซึ่งตั้งขึ้นมาใหม่ในช่วงรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามใน พ.ศ. 2495¹⁰ แต่อย่างไรก็ดีหากนับตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แน่นนอนว่ากรมศิลปากรในเวลานั้นมีผลงานอันเป็นที่ประจักษ์และยังรับรู้กันโดยทั่วไปหลายประการ เช่น การประพันธ์ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ชาติไทย การส่งเสริมวัฒนธรรมโดยเฉพาะการดนตรีและนาฏศิลป์ การส่งเสริมด้านพิพิธภัณฑสถานและการอนุรักษ์โบราณสถาน หรือแม้กระทั่งการสนับสนุนให้เกิดมหาวิทยาลัยศิลปากร¹¹ อย่างไรก็ตามที่ทางในทางการเมืองของกรมศิลปากรได้ค่อย ๆ หายไป พร้อม ๆ กับการเข้ามามีอำนาจของกลุ่มจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในช่วงต้นศตวรรษที่ 2500 ที่มีการยุบเลิกกระทรวงวัฒนธรรมลงและปรับเปลี่ยนกรมศิลปากรให้ไปอยู่ภายใต้กระทรวงศึกษาธิการ¹² ช่วงเวลานี้เองที่กรมศิลปากรจำเป็นต้องพยายามแสวงหาที่ทางของตนใหม่ในทางการเมืองการปกครองไทย และอาจด้วยเหตุบังเอิญหรือไม่ก็ตาม ณ เมืองเก่าอยุธยาได้ทำให้กรมศิลปากรตั้งอยู่อย่างมั่นคงในระบบการเมืองการปกครองสมัยใหม่ของไทยในที่สุด

หากย้อนกลับไปมองถึงภาพใหญ่ของการเมืองการปกครองไทยในขณะนั้น ระบบการเมืองการปกครองไทยมีลักษณะเด่นที่การรวมศูนย์ไว้กับเจ้านายชนชั้นสูงและรัฐบาล ดังที่ Fred W. Riggs ได้ตั้งชื่อไว้ว่า “ระบบรัฐราชการ” หรือ “Bureaucratic Polity”¹³ ซึ่งระบบนี้มีพัฒนาการที่ยังรากลึกในสังคมไทยขึ้นมาตั้งแต่อดีต ถึงแม้ว่าผลงานเล่มนี้ของ Riggs กล่าวถึงเพียงช่วงก่อนการเข้าสู่ศตวรรษ 2500 เล็กน้อย แต่ข้อเสนอของเขาทำให้เห็นได้ไม่ยากว่า กลุ่มอำนาจจากสถาบันพระมหากษัตริย์และเจ้านาย กับองค์กรราชการในการเมืองการปกครองสมัยใหม่จะค่อย ๆ ขยับเข้ามาใกล้กันมากขึ้น ซึ่งต่อมาระบบรัฐราชการดังกล่าวนี้จะค่อย ๆ เข้มแข็งขึ้นในช่วงสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยเฉพาะฝั่งของหน่วยงานราชการที่มีการให้อำนาจแก่สำนักนายกรัฐมนตรีในการควบคุมระบบข้าราชการผ่านกลไกขององค์กรที่ตั้งขึ้นมาใหม่ การเกิดขึ้นของสำนักบริหารต่าง ๆ เช่น สำนักงบประมาณ สภาการศึกษาแห่งชาติ หรือการให้คณะกรรมการข้าราชการพลเรือนขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี ระบบการบริหารนี้ให้อำนาจมากกับหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้อำนาจของจอมพลสฤษดิ์ โดยเฉพาะกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นมาใหม่ในช่วงนี้¹⁴

ห้วงเวลาเดียวกันในมุมมองของสถาบันพระมหากษัตริย์เองก็กำลังอยู่ในห้วงเวลาของการพัฒนารื้อฟื้นตนเองจากการที่กลุ่มอำนาจเก่าผู้ปกครองมาตั้งแต่การปฏิวัติ 2475 เริ่มหายออกไปจากการเมืองการปกครองไทย และการเข้ามาสนับสนุนสถาบันพระมหากษัตริย์ของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ทำให้ภาพแสดงของสถาบันพระมหากษัตริย์เริ่มปรากฏในสังคมไทยมากขึ้น โดยเฉพาะช่วงเวลาต้นศตวรรษที่ 2500 ที่เริ่มเกิดโครงการพระราชดำริต่าง ๆ อันถูกพัฒนาคู่ไปกับการป้องกันลัทธิคอมมิวนิสต์¹⁵ ก่อนที่ต่อมาโครงการต่าง ๆ จะพัฒนาขึ้นเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ ซึ่งในขณะเดียวกันโครงการพระราชดำริดังกล่าวได้พัฒนาควบคู่ไปกับการเสด็จพระราชดำเนินทั่วประเทศ ที่ความเคร่งครัดของระเบียบพิธีการในการเสด็จพระราชดำเนินค่อย ๆ ผ่อนคลายมากขึ้นในช่วงการเข้ามาของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยเฉพาะการเสด็จพระราชดำเนินอย่างบ่อยครั้งมากในช่วงปี 2510-2520 ที่มีนัยยะสำคัญถึงปฏิสัมพันธ์ร่วมกันอย่างชัดเจนระหว่างรัฐบาลไทย สถาบันพระมหากษัตริย์ และสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะการต่อสู้กับลัทธิคอมมิวนิสต์ภายใต้ช่วงสงครามเย็น¹⁶ การปรากฏตัวขึ้นของพระมหากษัตริย์อย่างบ่อยครั้งมากขึ้นในช่วงเวลานี้นำไปสู่ผลดีที่เป็นรากฐานสำคัญให้แก่ภาพลักษณ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์จนถึงปัจจุบัน

จากฉกาทศน์นี้ ไทยในห้วงเวลาหลังการหายไปของกลุ่มอำนาจเดิมของรัฐบาลคณะราษฎร ประกอบกับหน่วยทางการเมืองของกลุ่มข้าราชการและสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ได้ค่อย ๆ พัฒนาปฏิสัมพันธ์เข้าหากันเป็นภาพแสดงที่สำคัญของการเมืองการปกครองไทยในห้วงเวลาดันตศวรรษที่ 2500 ซึ่งกรมศิลปากรเองก็เป็นหนึ่งในฟันเฟืองดังกล่าวนี้ ซึ่งในขณะนั้นเองที่มีเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นอย่างบังเอิญที่เป็นเสมือนใบเบิกทางให้แก่ที่ทางในการเมืองการปกครองไทยของกรมศิลปากร คือการเกิดคติความลัทธิลอบชุดโบราณวัตถุที่วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันนำไปสู่การสร้างอาคารสำคัญมากหลังหนึ่งในประวัติศาสตร์ของกรมศิลปากร คืออาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา และเป็นเรื่องราวสำคัญอันเป็นเรื่องเล่าที่ถูกเล่าซ้ำไปซ้ำมาจนถึงปัจจุบัน

พิพิธภัณฑสถานแห่งใหม่: เรื่องเล่าหนึ่งที่ทรงพลังกว่า อีกเรื่องเล่าหนึ่ง

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา มีประวัติการก่อสร้างที่รับรู้กันในวงกว้าง และปรากฏในสื่อของกรมศิลปากรเอง ดังเช่นใน “หนังสือสมุดคู่มือนำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา” ได้เล่าถึงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา นั้นว่า เกิดขึ้นมาจากการค้นพบโบราณวัตถุจำนวนมากในกรุวัดราชบูรณะในช่วงปลายปี 2500 และโดยเฉพาะการได้เงินบริจาคจากประชาชนแลกกับพระพิมพ์จำนวนหนึ่งที่พบจากวัดราชบูรณะในปลายปี 2501 ที่ทำให้อาคารแห่งนี้ถือกำเนิดขึ้น โดยมีใจความอย่างตรงไปตรงมาดังนี้

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยาส่งสร้างขึ้นด้วยเงิน
ที่ประชาชนบริจาคสร้างอาคาร โดยขอรับพระพิมพ์ซึ่งขุดค้นได้ใน
คูหาภายในองค์พระปรางค์วัดราชบูรณะเป็นสมนาคุณ

[...]

เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2500 ได้มีเหตุบังเอิญให้ได้ค้นพบ
สมบัติโบราณครั้งใหญ่ขึ้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กล่าวคือ
ได้ค้นพบเครื่องทองคำราชูปโภค พระที่บรรจุไว้ในคูหา พระพุทธรูป
พระสฤพทองคำ และพระพิมพ์ภายในพระปรางค์องค์ใหญ่ในวัดราช
บูรณะ เป็นอันมาก

[...]

ความคาดหวังของเจ้าหน้าที่ได้เป็นความจริงขึ้น อันวาม
2501 ขณะที่คนงานเจาฉนังพระปรารภด้านนอกของคูหาที่เคย
บรรจุเครื่องทองทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อหล่อเสาฉนัง
ก็ได้พบกรุบรรจุพระพิมพ์อยู่มากมาย จึงได้รายงานให้อธิบดีกรม
ศิลปากรและผู้ว่าราชการจังหวัดทราบ [...] เมื่อข่าวแพร่หลายไป
ประชาชนก็อยากได้ไว้บูชา กรมศิลปากรจึงขออนุมัติรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ขอนำพระพิมพ์ซึ่งมีอยู่มากมายนั้น
ให้ประชาชนบริจาคทรัพย์เข้ารวบรวมนเงินเพื่อก่อสร้างอาคาร
พิพิธภัณฑสถาน¹⁷

ภายใต้คำอธิบายนี้ทำให้ดูเหมือนว่าอาคารพิพิธภัณฑสถานสร้างขึ้น
เพื่อใช้จัดแสดงโบราณวัตถุที่พบในวัดราชบูรณะโดยเฉพาะ ถึงแม้ว่าจังหวัด
พระนครศรีอยุธยาจะมีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม ที่เปิดทำการ
มาก่อนหน้านี้แล้วก็ตาม

โดยในคำกราบบังคมทูลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการใน
ขณะนั้น ในพระราชพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ได้ระบุถึง
พระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่มีพระราช
ประสงค์ให้จัดสร้างพิพิธภัณฑสถานสำหรับจัดแสดงโบราณวัตถุที่พบในกรุวัดราชบูรณะ
ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเพื่อใช้เป็นที่ยังจัดแสดงโบราณวัตถุต่าง ๆ ของ
ท้องถิ่น โดยได้ปรากฏเหตุผลการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานขึ้นใหม่ โดยเลือก
ที่จะไม่ใช้อาคารเดิมของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม ที่ขณะนั้นคับแคบ
ทรุดโทรม และไม่ปลอดภัย จึงมีความจำเป็นต้องสร้างอาคารแห่งใหม่ดังนี้ว่า

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงมีพระราชปรารภกับ
ข้าพระพุทธเจ้า และอธิบดีกรมศิลปากรว่า โบราณวัตถุและ
ศิลปวัตถุที่พบในกรุพระปรารภวัดราชบูรณะนี้ สมควรจะได้มี
พิพิธภัณฑสถานเก็บรักษาและตั้งแสดงให้ประชาชนชมในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา นี้ หากควรนำไปเก็บรักษาและตั้งแสดง ณ ที่อื่นไม่
ข้าพระพุทธเจ้าและอธิบดีกรมศิลปากร ได้รับพระราชปรารภดังกล่าวนี้
ใส่เกล้า ๆ และคิดหาทางจะดำเนินการตามพระราชประสงค์อยู่
ตลอดมา แต่ก็ขาดงบประมาณที่จะจัดสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานขึ้นใหม่
และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีอยู่ใน
พระราชวังจันทรเกษมก็มีศิลปวัตถุและโบราณวัตถุตั้งแสดงแออัด

ยึดเยียดอยู่แล้ว ทั้งตัวอาคารพิพิธภัณฑที่ชำรุดทรุดโทรมไม่เป็นที่
ปลอดภัยและไม่เหมาะสม¹⁸

แน่นอนว่าหากพิจารณาจากข้อความข้างต้น การก่อสร้างอาคาร
แห่งใหม่เพื่อการจัดเก็บรักษาโบราณวัตถุที่สำคัญจึงเป็นเรื่องจำเป็นในเวลานั้น
แต่ในด้านการก่อสร้างกลับมีปัญหาอยู่ที่การจัดสรรงบประมาณ ซึ่งกรมศิลปากร
ได้ขอให้คณะรัฐมนตรีจัดสรรงบประมาณมาเพื่อก่อสร้างอาคารดังกล่าว
อย่างไรก็ดีไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ราชการในเวลานั้นเลือกที่จะไม่รอ
งบประมาณดังกล่าวและเริ่มการรับบริจาคเพื่อการก่อสร้างอาคาร โดยแลกกับ
การมอบโบราณวัตถุโดยเฉพาะพระพิมพ์ที่พบในกรุวัดราชบูรณะกับเงินบริจาค
ดังกล่าว จนกระทั่งอาคารพิพิธภัณฑที่แห่งนี้สามารถก่อสร้างขึ้นได้

โดยที่พิจารณาเห็นว่าพระพิมพ์ที่ได้จากกรุวัดราชบูรณะมีอยู่
มากมายและซ้ำแบบกัน กระทรวงศึกษาธิการจึงได้อนุมัติให้กรม
ศิลปากรเปิดรับเงินบริจาคสร้างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัด
พระนครศรีอยุธยาขึ้นใหม่ โดยทางราชการมอบพระพิมพ์ที่ได้จาก
กรุในองค์พระปรมาภิไธยวัดราชบูรณะให้เป็นการสมนาคุณแก่ผู้บริจาค
เงิน ก็ได้รับเงินบริจาคในการนี้รวมทั้งสิ้น 3,561,982 บาท 22 สตางค์
(สามล้านห้าแสนหกหมื่นหนึ่งพันเก้าร้อยแปดสิบสองบาท ยี่สิบสอง
สตางค์) กรมศิลปากรได้ออกแบบอาคารพิพิธภัณฑสถานขึ้นใหม่
และจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้จัดสรรที่ดินราชพัสดุประมาณ
26 ไร่ ให้เป็นที่ก่อสร้างอาคาร¹⁹

ในคำกราบบังคมทูลฉบับนี้ระบุอย่างชัดเจนถึงผลประโยชน์อันสำคัญ
ของพระพิมพ์ซึ่งได้แลกกับเงินบริจาคจนสามารถสร้างเป็นอาคารพิพิธภัณฑ
แห่งนี้ และได้ใช้เป็นชื่อของพิพิธภัณฑที่แห่งนี้ว่า

เนื่องด้วยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแห่งนี้เกิดมีขึ้นได้โดยผล
จากพระพิมพ์ซึ่งสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 เจ้าสามพระยา
โปรดให้สร้างบรรจุไว้ในกรุพระปรมาภิไธยวัดราชบูรณะเมื่อ พ.ศ. 1967
เพื่อถวายพระราชกุศลและเป็นอนุสรณ์แด่พระเชษฐาทั้ง 2 พระองค์
คือ เจ้าอ้ายพระยา และเจ้ายี่พระยา ด้วยเหตุนี้ทางราชการจึง
ขนานนามว่า “พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา” เพื่อเป็น
อนุสรณ์ถึงพระองค์ท่าน²⁰

จากคำกราบบังคมทูลนี้ ความบังเอิญในการพบโบราณวัตถุที่วัดราชบูรณะ ความจำเป็นในการก่อสร้างอาคารขึ้นใหม่ การเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตร และการที่ทรงแนะนำแนวทางให้สร้างพิพิธภัณฑสถาน ล้วนเป็นบ่อเกิดสำคัญแก่การก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยาขึ้น สิ่งนี้คือเรื่องเล่าหลักและสำคัญมากต่อพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา

อย่างไรก็ดีจากการศึกษาของคุณศศิธร ไทวินัส ภัณฑารักษ์แห่งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา เมื่อปี 2562 เรื่อง “*การชำระที่มาเครื่องทองในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา*” ได้นำเสนอข้อมูลสำคัญหนึ่งที่ทำให้ประวัติการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ชัดเจนขึ้นว่า การรับบริจาคเพื่อการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานโดยแลกกับโบราณวัตถุประเภทพระพิมพ์เป็นที่ระลึกลึ้น แรกเริ่มไม่ได้มีเพียงพระพิมพ์ที่ได้จากวัดราชบูรณะเท่านั้น แต่มีพระพิมพ์ที่มาจากกรุหนึ่งในวัดมหาธาตุที่พบจากการขุดค้นในช่วงเดือนกันยายน ปี 2500 ด้วย กล่าวคือมีการเปิดรับบริจาคเพื่อการก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานโดยแลกกับพระพิมพ์จากวัดมหาธาตุมาก่อนการพบพระพิมพ์ที่วัดราชบูรณะในช่วงปลายปี 2501 เสียอีก²¹ ซึ่งอย่างไรก็ดีเรื่องราวเกี่ยวกับการเปิดรับบริจาคโดยแลกกับพระพิมพ์ที่พบจากวัดมหาธาตุนั้นกลับไม่ปรากฏในเรื่องเล่าหลักอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยาเลย

เรื่องราวการรับบริจาคโดยแลกกับพระพิมพ์ที่พบจากวัดมหาธาตุ ปรากฏในเอกสารฉบับหนึ่งของคณะกรรมการบูรณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยในเดือนธันวาคม ปี 2500 ได้มีหนังสือจากผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยาถึงกรมศิลปากร เกี่ยวกับพระพิมพ์ที่ขุดได้ในกรุปรางค์วัดมหาธาตุทางจังหวัดเสนอเห็นควรให้จำหน่ายเพื่อนำเงินมาจัดสร้างอาคารสำหรับเก็บรักษาโบราณวัตถุต่าง ๆ²² ต่อมากรมศิลปากรได้ทำหนังสือขึ้นไปยังระดับกระทรวงเพื่อขอคำปรึกษา และได้มีติกลับมว่า “ให้จำหน่ายโดยวิธีเปิดรับบริจาคจากประชาชน” โดยในช่วงแรกมีความเห็นว่าอาจจะนำเงินที่ได้ไปใช้ในโครงการอื่น ๆ ในการบูรณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้วย แต่ท้ายที่สุดให้คงไว้ใช้ในการก่อสร้าง “อยุธยาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ” เพียงอย่างเดียวเท่านั้นดังนี้ว่า

(๕) เรื่องบอกบุญแก่ประชาชนบริจาคเงินสร้างอยุธยา

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

เรื่องการจำหน่ายพระพิมพ์ที่ขุดได้จากพระปรางค์วิมมาธาตุ เพื่อนำเงินมาเป็นค่าก่อสร้างอยุธยาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินั้น ในการประชุมคณะรัฐมนตรีได้ลงมติว่าให้ทำการจำหน่ายโดยวิธีเปิด การรับเงินบริจาคจากประชาชนเพื่อบูรณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้ใดบริจาคก็ให้มอบพระพิมพ์ให้ไปเป็นการสมนาคุณตามระดับและ อัตราที่เรากำหนด ซึ่งประธานได้มีบันทึกแจ้งไปแล้ว ประธานจึง นำมาแจ้งในที่ประชุมทราบ

[...]

ตามมติของรัฐมนตรี เรื่องการให้ดำเนินการบอกบุญแก่ ประชาชนบริจาคเงินเพื่อบูรณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น เงินที่ได้รับการบริจาคอาจจะนำไปใช้จ่ายในกรณีอื่น ๆ เช่น การบูรณะถนนหนทางและทำอะไรอื่น ๆ อันอาจจะขัดต่อ พระราชบัญญัติว่าด้วยโบราณสถานฯ ซึ่งความมุ่งหมายของเรา จะสร้างอยุธยาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ปลัดกระทรวงจึงใคร่จะให้ ที่ประชุมอธิบดีได้กำหนดเป็นหลักการว่าการบอกบุญในเรื่องนี้ เป็นการบอกบุญแก่ประชาชนเพื่อนำเงินมาเป็นค่าก่อสร้างอยุธยา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ที่ประชุมพิจารณาแล้ว จึงลงมติให้กรมศิลปากรดำเนินการ บอกบุญแก่ประชาชนบริจาคเงินเป็นค่าก่อสร้างอยุธยาพิพิธภัณฑ สถานแห่งชาติอย่างเดียว²³

อย่างไรก็ดี ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม “อยุธยาพิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ” ในห้วงเวลานี้ก็ยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้ และเรื่องราวดังกล่าวก็ดูจะ หายไปจากเรื่องเล่าของกรมศิลปากร

บันทึกข้อความ

แผนก (หนังสือ)

เรื่อง

ฉบับที่

ในราชการ แผนก, กอง, กรม

วันที่

/

/

(๕) เรื่อง บอกรับดูแลประชาชนบริจาคเงินสร้างอุบายพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

เรื่อง การจำหน่ายพระพิมพ์ที่ขุดได้จากพระปรางค์วัดมหาธาตุเพื่อนำเงิน

มาเป็นค่าก่อสร้างอุบายพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินั้น ในการประชุมคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติว่า

ให้ทำการจำหน่ายโดยวิธีเปิดการรับเงินบริจาคจากประชาชนเพื่อบูรณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หรืออยุธยา ผู้ใดบริจาคก็ให้อนุพระพิมพ์ให้ไปเป็นการสมทบค่าบูรณะวัดและวัดร้าง

ที่เรากำหนด ซึ่งประชาชนได้มีมติเห็นชอบแล้ว ประชาชนจึงนำเงินมาให้ที่ประชุมทราบ

ปลัดกระทรวงได้เสนอว่า ตามมติของคณะรัฐมนตรีนั้น อธิบดีกรมศิลปากร

ได้เสนอความเห็นมาว่า ตามมติของรัฐมนตรีเรื่องการให้ค่าเป็นเงินบูรณะอุบายพิพิธภัณฑสถาน

บริจาคเงินเพื่อบูรณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเงินที่ได้รับจากการบริจาคอาจจะนำไป

ใช้จ่ายในการอื่น ๆ เช่น การบูรณะถนนหนทางและทำอะไรรอื่น ๆ อันอาจจะขัดต่อ

พระราชบัญญัติว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปกรรมของเราระสร้างอุบายพิพิธภัณฑ

สถานแห่งชาติ ปลัดกระทรวงจึงได้ขอให้ประชุมอธิบดีได้กำหนดเป็นหลักการว่า

การบอกรับดูแลในเรื่องนี้ เป็นการบอกรับดูแลประชาชนเพื่อนำเงินมาเป็นค่าก่อสร้าง

อุบายพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ที่ประชุมพิจารณาแล้ว จึงลงมติให้กรมศิลปากรดำเนินการบอกรับดูแล

ประชาชนบริจาคเงินเป็นค่าก่อสร้างอุบายพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอันข้างเดียว

มติที่ประชุมอธิบดีครั้งที่ ๒๗/๒๕๐๐ เมื่อวันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๐๐

ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ส่ง กรมศิลปากร

(ลงนาม) บูม

๓๑ กรกฎาคม ๒๕๐๐

ภาพที่ 1: เอกสารบันทึกการประชุมเกี่ยวกับการบอกรับดูแลประชาชนบริจาคเงินสร้างอุบายพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โดยเป็นการจำหน่ายพระพิมพ์ที่ขุดได้จากพระปรางค์วัดมหาธาตุเพื่อนำเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างอุบายพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

Fig. 1 Letter of donation showing a promise to give amulets excavated from Wat Mahathat in exchange for money allocated for the building of the Ayutthaya National Museum.

อันที่จริงการจัดตั้งอาคารพิพิธภัณฑิ์ใหม่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นโครงการที่สามารถย้อนไปได้ถึงการเข้ามาบูรณะดูแลโบราณสถานต่าง ๆ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในห้วงเวลาที่มีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตั้งแต่ ปี 2495 โดยเฉพาะโครงการใหญ่ในการบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปี 2499–2500 เพื่องานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้สนับสนุนนโยบายมาตั้งแต่การเริ่มโครงการ²⁴ โดยในการประชุมครั้งที่ 4/2499 ของโครงการดังกล่าวได้มีแผนงานที่กล่าวถึง “พิพิธภัณฑิ์” โดยมีแนวคิดในการปรับปรุงอาคารในพระราชวังโบราณให้เป็น อาคารพิพิธภัณฑิ์ ซึ่งเป็นคำแนะนำโดยตรงจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี โดยเฉพาะที่ปรากฏในหัวข้อที่ 3 ของรายงานการประชุมครั้งนี้ว่า

ประธานเสนอว่า ทางประธานก็ได้รับหนังสือของท่าน
นายกรัฐมนตรีเหมือนกัน ลงวันที่ 3 กันยายนนี้ แล้วประธานได้อ่าน
หนังสือของท่านนายกรัฐมนตรีเสนอที่ประชุมทราบและพิจารณา
ซึ่งมีข้อความสรุปได้ดังนี้

[...]

(๓) วังต่าง ๆ ให้ถากถางให้เตียนยิ่งขึ้น และให้คิดสร้างขึ้น
เป็นรูปเดิมต่อไป เพื่อใช้เป็นพิพิธภัณฑิ์ เช่น วังหน้ากรุงเทพฯ
ทั้งนี้ให้รวมทั้งวังหลัง วังหน้า ตามแผนที่ (ค่อย ๆ ทำไป)²⁵

โดยท้ายที่สุดที่ประชุมคณะกรรมการดังกล่าวได้มอบหมายให้กรม
ศิลปากรไปทำการบูรณะปรับปรุงพระราชวังโบราณดังนี้ว่า

เรื่องการบูรณะวังโบราณ ได้มอบให้กรมศิลปากรรับไป
พิจารณาบูรณะรวม 3 พระที่นั่ง คือ พระที่นั่งวิหารสมเด็จ พระที่นั่ง
สรรเพชญ์ปราสาท และพระที่นั่งสุริยาศอมรินทร์ ในชั้นต้นให้ค้นหา
ประวัติศาสตร์เพื่อทราบรูปแบบพระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาทเพื่อจัด
บูรณะให้คืนสภาพให้เป็นพิพิธภัณฑสถานสำหรับเก็บรักษาของ
โบราณของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาก่อนพระที่นั่งองค์อื่น²⁶

แน่นอนว่าอย่างที่ทราบกันดี ในท้ายที่สุดการผันเปลี่ยนทางการเมือง
ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องลี้ภัยทางการเมืองออกนอกประเทศไปจาก
เหตุการณ์ปฏิวัติในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500²⁷ โครงการในการพยายาม
จัดตั้งพิพิธภัณฑิ์ที่มีมาตั้งแต่โครงการบูรณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยาก็ถูกแทนที่
ด้วยเรื่องเล่าใหม่อันตื้นตาตื้นใจจากเหตุบังเอิญในคติความการพบโบราณวัตถุ

Fig. 2 Ceremony held at Wat Mahathat in 1956 in the presence of Field Marshall P. Phibun, then Prime Minister, and other supporters of the restoration project of historical sites of Ayutthaya planned for the 2500 years of the Buddhist Era.

ที่กรุวัดราชบูรณะ ในช่วงปลายเดือนกันยายนปีเดียวกัน²⁸ การเสด็จทอดพระเนตรของพระมหากษัตริย์ การขุดค้นที่พบพระพิมพ์จำนวนมากในปี 2501 และเรื่องราวการเปิดรับบริจาคแลกกับพระพิมพ์ที่พบจากการขุดค้นในวัดราชบูรณะ กลายมาเป็นเรื่องเล่าหลักเรื่องใหม่ของมูลเหตุในการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งใหม่ที่อยุธยา

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา: พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแห่งใหม่

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา มีพิธีเปิดโดยการเสด็จพระราชดำเนินของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2504²⁹ โดยร่างพระราชดำรัสตอบในการเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา มีอยู่ทั้งหมด 2 ฉบับ ตามเอกสารที่ปรากฏ เพื่อให้บริการในสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ฉบับหนึ่งลงวันที่ 16 ธันวาคม

หน้าตรงข้าม: ภาพที่ 2

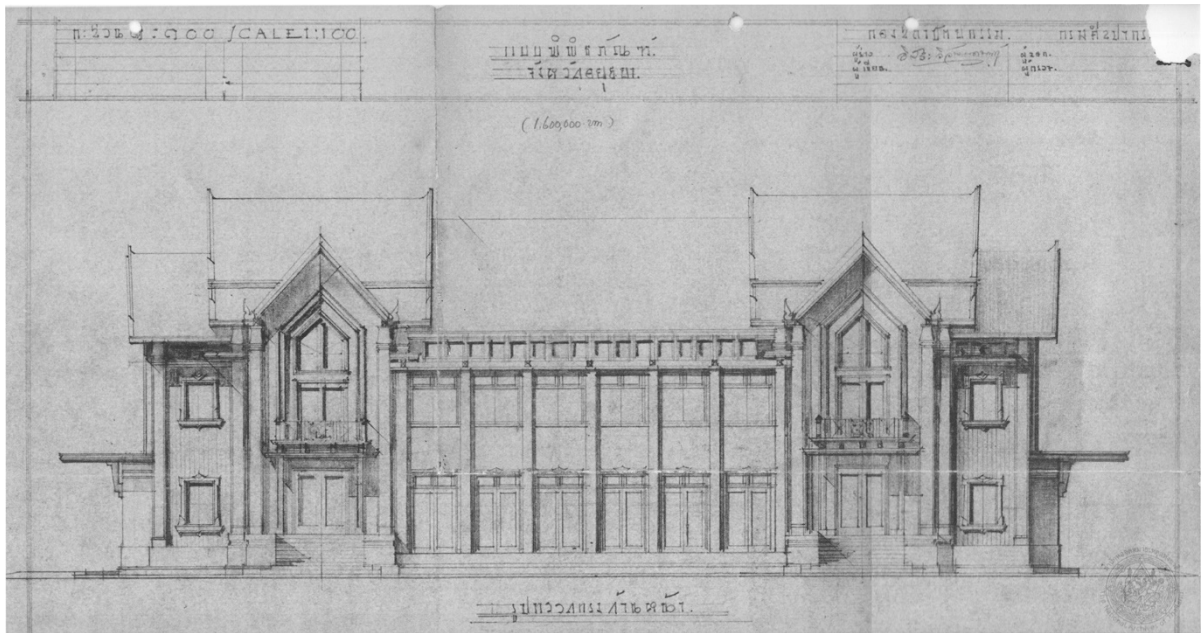
งานสมโภชที่วัดมหาธาตุ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
พ.ศ. 2499 ในห้วงเวลานี้
เป็นเวลาสำคัญที่จังหวัด
พระนครศรีอยุธยากำลัง
ดำเนินงานบูรณะ
โบราณสถานต่าง ๆ
ให้ทันงานฉลอง
25 พุทธศตวรรษ โดยมี
จอมพล ป. พิบูลสงคราม
ในฐานะนายกรัฐมนตรีเป็น
ผู้สนับสนุนหลักของโครงการ

2504 และอีกฉบับหนึ่งมีระบุไว้ว่า “แก้ไขใหม่ใช้ฉบับนี้ ร่าง 21 ธันวาคม 2504” ซึ่งเป็นเนื้อความเดียวกับที่ปรากฏในหนังสือและเอกสารเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์-สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยาอื่น ๆ ที่เผยแพร่โดยกรมศิลปากร³⁰ สองฉบับนี้มีเนื้อความคล้ายกัน มีการสลับย่อหน้าและตัดทอนบางประโยคเล็กน้อย และบางครั้งปรากฏว่านักวิชาการบางท่านได้นำข้อความที่ปรากฏในร่างฉบับแรกมาใช้ในการศึกษา³¹

คำกล่าวทั้งหมดในบทร่างนี้ดูเหมือนจะถูกร่างขึ้นโดยผู้ร่างจากฝั่งกรมศิลปากรเอง ดังที่ปรากฏในหนังสือบันทึกข้อความของกรมศิลปากรเรื่องการเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ฉบับที่ 406/2504 ว่า

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้กราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับเชิญในวันที่ 26 ธันวาคม 2504 ซึ่งกรมศิลปากรได้รายงานเสนอคำกราบบังคมทูลของทนายรัฐมนตรีว่าการฯ และร่างพระราชดำริสตอบมาเพื่อทนายรัฐมนตรีว่าการฯ พิจารณากราบเรียนท่านนายกรัฐมนตรีเพื่อกราบบังคมทูลต่อไปแล้ว³²

เนื้อความโดยรวมของร่างพระราชดำริสตอบในการเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา มีเนื้อความกล่าวถึงโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และโบราณสถานทั้งหลายที่มีคุณค่าสำคัญในฐานะเครื่องแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติไทยที่มีมาแต่อดีตกาล ซึ่งโบราณวัตถุเหล่านั้นควรจะเก็บรักษาไว้เพื่อการศึกษาและชื่นชมแก่ประชาชน โดยเฉพาะการเก็บไว้ที่ท้องถื่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยาแห่งนี้ นอกจากนี้ยังมีพระราชดำริถึงปัญหาการขายโบราณวัตถุส่งออกไปต่างประเทศที่กำลังเป็นปัญหาในขณะนั้น³³ อย่างไรก็ตามก็ตีประโยคหนึ่งที่ปรากฏในฉบับร่าง แต่ไม่ปรากฏในฉบับจริง คือประโยคที่ว่าด้วยการเก็บรักษาโบราณวัตถุขึ้นสำคัญไปไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนครศรีอยุธยา ความว่า “[...] โบราณวัตถุและศิลปวัตถุท้องถิ่นใด ก็ควรจะเก็บรักษาและตั้งแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติของจังหวัดนั้น ๆ เว้นแต่จะเป็นของมีคุณค่าเยี่ยมในทางประวัติศาสตร์ ศิลป และโบราณคดี และมีน้อยชิ้น จึงควรจะนำไปไว้เพื่อการศึกษาเป็นส่วนรวม ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนครศรีอยุธยา [...]”³⁴ แต่ในฉบับจริงปรากฏเพียง “โบราณวัตถุและศิลปวัตถุท้องถิ่นใด ก็ควรจะเก็บรักษาและตั้งแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติของจังหวัดนั้น ๆ

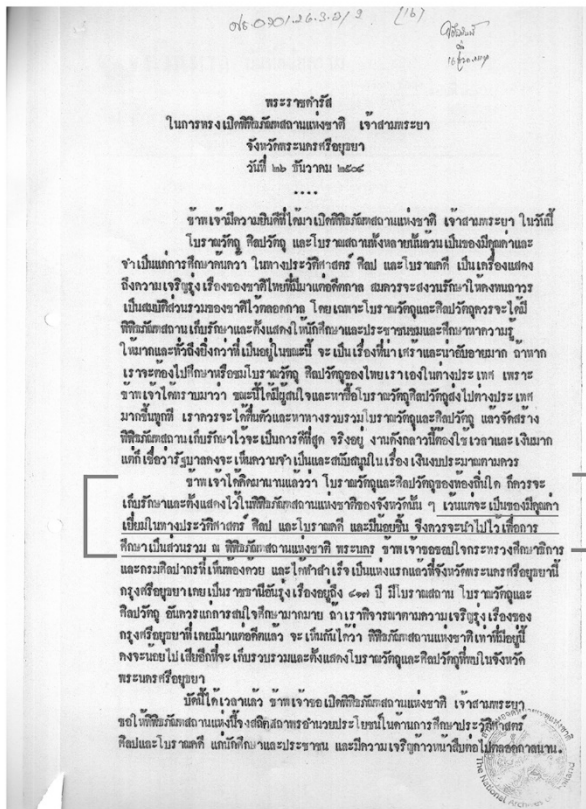

ภาพที่ 3: แบบด้านหน้า
พิพิธภัณฑฯ เจ้าสามพระยา
ปรากฏชื่ออิสระ วิวัฒนานนท์
เป็นผู้ออกแบบ โดยในแบบ
อาคารแห่งนี้ใช้ชื่อว่า “แบบ
พิพิธภัณฑจังหวัดอยุธยา”
ก่อนที่อาคารจริงจะใช้ชื่อว่า
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
เจ้าสามพระยา

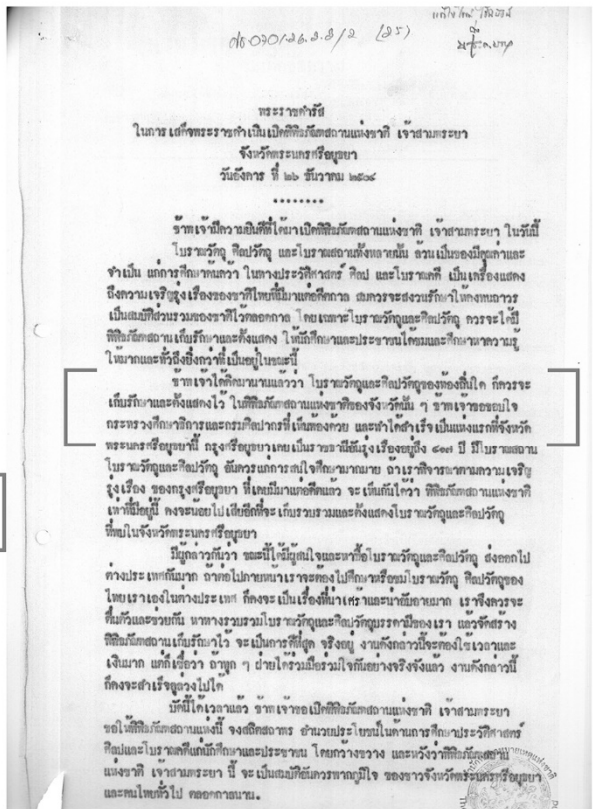
Fig. 3 Front elevation
of the Chao Sam Phraya
National Museum
drawn by Architect
Issara Wiwattananon
(plan featuring on the
top part the mention
of 'National Museum of
Ayutthaya' instead of
the current name
'Chao Sam Phraya
National Museum').

ข้าพเจ้าขอขอบใจ [...]”³⁵ การหายไปของประโยคหลังที่เกี่ยวกับการนำ
โบราณวัตถุมาเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร แสดงได้ถึง
ความคิดที่ยังไม่ลงตัวของรัฐไทยในสมัยนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีนี้ที่
เกี่ยวกับแนวคิดการสร้างรัฐที่มีอำนาจรวมศูนย์จากศูนย์กลางกรุงเทพฯ
ที่ความคิดเกี่ยวกับการสร้างพิพิธภัณฑของท้องถิ่นยังคงไม่ชัดเจนนัก
พิพิธภัณฑที่ตั้งอยู่ ณ ศูนย์กลางที่กรุงเทพฯ อาจถูกให้ความสำคัญมากกว่า
พิพิธภัณฑท้องถิ่นในเวลานั้น

อย่างไรก็ดีในช่วงทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นไป หลังการกำเนิดขึ้นของ
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ก็มีพิพิธภัณฑสถานของกรมศิลปากร
ในต่างจังหวัดทยอยเกิดขึ้นตามมาหลายแห่ง แสดงให้เห็นถึงแนวคิดการรวมศูนย์
ที่เริ่มผ่อนคลายลง ถึงแม้จะมีปัญหาอยู่บ้างอันมาจากการพยายามนำโบราณวัตถุ
ที่มีคุณค่าจากท้องถิ่นไปจัดเก็บที่กรุงเทพฯ ตัวอย่างเช่นการปรากฏชื่อเขียน
โจมตีในคอลัมน์หนึ่งของหนังสือพิมพ์สยามรัฐ วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2515
ซึ่งเขียนโดย หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวถึงกรมศิลปากรที่มักจะ
“ขนของจากบ้านเชียงมาตั้งไว้ลับ ๆ ล่อ ๆ ในกรุงเทพฯ”³⁶ ก่อนการเกิดขึ้น
ของพิพิธภัณฑสถาน บ้านเชียง แต่ไม่นานหลังจากนั้นพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติ บ้านเชียง ก็ได้จัดตั้งขึ้น

ฉบับวันที่ 16 ธันวาคม 2504

ฉบับวันที่ 21 ธันวาคม 2504

ภาพที่ 5: ร่างพระราชดำริตอบ พระราชพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ที่มีการแก้ไขส่งกลับมา ฉบับซ้ายลงวันที่ 16 ธันวาคม 2504 ฉบับขวา ลงวันที่ 21 ธันวาคม 2504 โดยฉบับร่างแก้ไขลงวันที่ 16 ธันวาคม 2504 ย่อหน้าที่ 2 ปรากฏข้อความให้นำโบราณวัตถุชิ้นสำคัญไปไว้เพื่อการศึกษาเป็นส่วนรวมที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร แต่ในฉบับลงวันที่ 21 ธันวาคม 2504 ในย่อหน้าที่สองที่มีเนื้อความคล้ายกันไม่ปรากฏข้อความนี้ มีเพียงการระบุว่าให้เก็บรักษาโบราณวัตถุไว้ที่พิพิธภัณฑสถานของจังหวัดนั้น ๆ เท่านั้น

Fig. 5 Draft of the Royal Responses for the opening ceremony of the Chao Sam Phraya Museum; (left) draft dated December 16, 1961; (right) draft dated December 21, 1961. The December 16 draft mentions in its second paragraph that unique artifacts should be taken to the Bangkok National Museum for further study and conservation; but the December 21 draft only states that artifacts should be kept at local museums.

พระเก่า ๆ อิฐเก่า ๆ

เรื่องราวเมื่อครั้งการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถาน เจ้าสามพระยา ปรากฏในเรื่องเล่าสมัยใหม่ของกรมศิลปากรหลายเรื่อง เรื่องหนึ่งที่สำคัญและมักถูกกล่าวถึงเสมอ ๆ คือ พระราชดำรัสที่ว่าด้วย “อิฐเก่า ๆ ขึ้นเดียวก็มีค่า” ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ว่าด้วยการให้คุณค่าแก่โบราณสถานโบราณวัตถุอันมีคุณค่าที่ควรจะต้องรักษาไว้ที่คุ้นหูและได้ยินกันบ่อยครั้งในสื่อต่าง ๆ ว่า

[...] การสร้างอาคารสมัยนี้ คงจะเป็นเกียรติสำหรับผู้สร้างคนเดียว แต่เรื่องโบราณสถานนั้นเป็นเกียรติของชาติ อิฐเก่า ๆ แผ่นเดียวก็มีค่าควรช่วยกันรักษาไว้ ถ้าเราขาดสุขุขทัย อุตสาหะ และกรุงเทพฯ แล้ว ประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย ไม่ควรจะเป็นเรื่องใหม่ไปปนกับของเก่า ควรจะรักษาของเก่าไว้เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจของพลเมือง และสิ่งเหล่านี้เป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ จึงควรรักษาไว้ [...]

แม้ว่าพระราชดำรัสนี้จะไม่ใช่พระราชดำรัสที่กล่าวถึงพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้โดยตรง โดยมีความหมายถึงอาคารพระที่นั่งเย็นในบึงพระรามซึ่งเป็นอาคารที่สร้างขึ้นใหม่ได้ไม่นานนักบนฐานโบราณสถานเดิม³⁷ แต่กรมศิลปากรก็ได้นำพระราชดำรัสนี้มาใช้เป็นนโยบายสำคัญในการดำเนินงานของตนในปัจจุบัน พระราชดำรัสนี้พบได้ทั่วไปในเอกสารและหนังสือและสื่อต่าง ๆ ของกรมศิลปากร ตัวอย่างเช่น หนังสือเรื่อง “พระมหากษัตริย์ไทยกับการพิพิธภัณฑสถาน” ที่ตีพิมพ์ในปี 2541 โดยจัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในมหามงคลสมัยสิริราชสมบัติครบ 50 ปี พุทธศักราช 2539 โดยมีอธิบดีและข้าราชการกรมศิลปากรเป็นที่ปรึกษาในการเรียบเรียง หนังสือเล่มนี้พยายามอย่างมุ่งมั่นที่จะแสดงความเกี่ยวเนื่องระหว่างพระมหากษัตริย์ไทยกับการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน ทั้งการยกพระราชดำรัสต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการสร้างพิพิธภัณฑสถาน การแสดงภาพถ่ายการเสด็จเปิดหรือการเสด็จเยี่ยมพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ อันแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าพระมหากษัตริย์มีความเกี่ยวข้องอย่างมากกับการพิพิธภัณฑสถานไทย³⁸

โดยทั่วไปเป็นที่รับรู้กันว่าการเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ได้มีการรับบริจาคเพื่อแลกกับพระพิมพ์จำนวนหนึ่งที่พบในกรุวัดราชบูรณะเพื่อนำงบประมาณเหล่านั้นมาใช้ในการก่อสร้าง ดังที่กล่าวถึงในหัวข้อที่ผ่านมา แต่เรื่องราวโดยละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการรับบริจาคเงินแลก

กับพระพิมพ์เพื่อนำรายได้มาใช้ในการก่อสร้างอาคารนี้กลับไม่ปรากฏโดยทั่วไปมากนัก ข้อมูลบางส่วนปรากฏอยู่ในหนังสือ “51 ปี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา” ในบทความของนักเขียนเป็นบันทึกเกี่ยวกับการขุดค้นโบราณวัตถุในกรุวัดราชบูรณะ ซึ่งเขียนโดยผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้น มีระบุเกี่ยวกับพระเครื่องต่าง ๆ ที่ขุดพบ และเรื่องราวการแลกกับเงินบริจาคนี้

นับแต่วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๐๑ เป็นต้นมา ทางราชการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้เปิดการรับเงินบริจาคสร้างอยุธยาพิพิธภัณฑสถาน โดยมอบพระที่ขุดค้นได้นี้ตอบแทนเป็นการสมนาคุณตามมติคณะรัฐมนตรี การเปิดรับเงินบริจาคได้กระทำที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ ในโอกาสต่อมาอีกด้วย ขณะนี้ยอดเงินสร้างพิพิธภัณฑที่รับจากผู้บริจาคมีจำนวน ๓ ล้านบาทเศษแล้ว ทางกรมได้ออกแบบพิพิธภัณฑ แบบรั้ว แบบบ้านพักเจ้าหน้าที่ และตำรวจพิพิธภัณฑ กำหนดเปิดของประมุขวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๐๒ เวลา ๑๐ น. ที่กรมศิลปากร และขณะนี้ได้เซ็นสัญญากันไปหมดแล้ว³⁹

พระในกรุวัดราชบูรณะนี้เป็นที่นิยมอย่างมาก บทความฉบับข้างต้นนี้ได้บรรยายความครึกครื้นของผู้คนในเมืองอยุธยาขณะนั้นที่ทราบข่าวเกี่ยวกับการบริจาค ดังเช่น “[...] เจ้าหน้าที่รับเงินบริจาคแทบไม่ต้องทำงานประจำ ต้องมาทำหน้าที่รับบริจาค [...]” ซึ่งเรื่องราวการรับบริจาคตั้งกล่าวนี้นี้เกิดขึ้นก่อนหน้าพระราชดำรัส “อิฐเก่า ๆ ขึ้นเดียวก็มีค่า [...]” ประมาณสองปีก่อนที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จะสร้างขึ้นอย่างสำเร็จและเปิดอย่างเป็นทางการในวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2504 โดยในการเสด็จพระราชดำเนินเปิดอาคารพิพิธภัณฑโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) นายธนิต อยู่โพธิ์ ได้บันทึกพระราชดำรัสที่ตรัสเกี่ยวกับอาคารแห่งนี้ไว้เพียงสั้น ๆ ว่า “ขณะที่เสด็จพระดำเนินก้าวพระบาทจะเข้าประทับในรถยนต์พระที่นั่ง พระองค์ทรงถอยกลับมาทอดพระเนตรตัวอาคารแล้วกลับมาถามผมว่า “นี่จะอวดของโบราณในอาคาร หรือจะอวดตัวอาคาร”⁴⁰ ก่อนที่อีกไม่นานพระองค์จะเสด็จพระราชดำเนินไปที่บึงพระรามที่มีอาคารพระที่นั่งเย็นตั้งอยู่และมีพระราชดำรัส “อิฐเก่า ๆ ขึ้นเดียวก็มีค่า” ขึ้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช กับการพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงเข้าพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๓ นับแต่นั้นพระองค์ทรงทุ่มเทพระวรกายและพระราชหฤทัยแน่วแน่ที่จะดูแลทุกข์สุขของทวยราษฎร์ให้ทั่วถึงและมีพระทัยมั่นคงที่จะพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าไปให้ทันโลกในทุกๆด้าน ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่สนพระทัย และทรงแตกฉานในวิทยาการ ทั้งทางด้านศิลปะ และวิทยาศาสตร์ ทำให้กิจการทุกอย่างภายในประเทศ ล้วนต้องพึ่งพระปรีชาสามารถของพระองค์ไปทั้งสิ้น

“..... อิฐเก่า ๆ แผ่นเดียวก็มีค่า ควรจะช่วยกันรักษาไว้”

ในฐานะคนไทย ได้ทรงแสดงให้เห็นพลังนิกรเห็นว่า พระองค์ทรงมีความซาบซึ้งในคุณค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ทรงเห็นความจำเป็นในการคุ้มครองดูแล และอนุรักษ์ สมบัติวัฒนธรรมของชาติ ไว้ให้เป็น

พระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว และสมเด็จพระนาง
เจ้าพระบรมราชินีนาถ
เสด็จพระราชดำเนินทอด
พระเนตร โบราณสถาน ณ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๔

ภาพที่ 6: ตัวอย่างในหนังสือพระมหากษัตริย์ไทยกับการพิพิธภัณฑ์ที่มีการยกพระราชดำรัส “อิฐเก่า ๆ ชิ้นเดียวก็มีค่า” มาประกอบในเนื้อหาที่มีการกล่าวถึงการให้คุณค่าต่อโบราณวัตถุ โบราณสถาน อันแสดงให้เห็นว่าพระราชดำรัสนี้มีความสำคัญมากต่อมุมมองของการอนุรักษ์โบราณวัตถุและโบราณสถานของไทย

Fig. 6 In the book entitled *The King and the National Museums* the King is quoted as saying: “Even an old brick has value”, offering a perspective on how artifacts and historical sites are considered and, more broadly, Thai heritage preservation approached.

ทิศทางของกรมศิลปากรและการถ้อยทีถ้อยอาศัยของสถาบัน พระมหากษัตริย์

หากย้อนกลับไปก่อนหน้านี้เพียงเล็กน้อยในช่วงสมัยมณฑลเทศาภิบาล ราวรัชกาลที่ 5 มณฑลกรุงเก่าแห่งนี้ก็ได้มีการเริ่มแนวทางการอนุรักษ์ รักษาและจัดการพื้นที่ในเกาะเมืองให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์แล้ว⁴¹ ซึ่งขอบเขตพื้นที่ อนุรักษ์ดังกล่าวปรากฏอย่างชัดเจนใน “พระราชบัญญัติโอนกรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งเป็นที่สาธารณสมบัติของแผ่นดิน และที่วัดร้างภายในกำแพงเมือง จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ให้กระทรวงการคลัง พุทธศักราช 2481”⁴² ซึ่งเป็นการ ประกาศยกเลิกเขตที่กันไว้ดังกล่าวออกเสีย โดยให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาเมือง พระนครศรีอยุธยา เสมือนเป็นการยุติลงของความพยายามในการอนุรักษ์ กรุงศรีอยุธยาที่มีมาแต่อดีต

การศึกษาของณัฐพล ใจจริง เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในห้วงเวลา ทศวรรษที่ 2490 ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เริ่มมีมากขึ้นระหว่าง สหรัฐอเมริกาและกลุ่มกษัตริย์นิยม เขาระบุว่าในระหว่างช่วงท้าย ๆ ของ ทศวรรษที่ 2490 กลุ่มกษัตริย์นิยมกำลังแสวงหาพันธมิตรเพื่อต่อสู้กับอำนาจ ของฝ่ายรัฐบาลที่นำโดยจอมพล ป. พิบูลสงครามที่กำลังอ่อนแอลงเรื่อย ๆ กลุ่มกษัตริย์นิยมได้เสนอให้กษัตริย์เสด็จเยี่ยมประชาชนในชนบทเพื่อสร้าง ความนิยมและเพื่อเป็นการสนองต่อนโยบายของสหรัฐอเมริกาในการใช้ สถาบันกษัตริย์เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ด้วย⁴³

ห้วงเวลาที่มีการแข่งขันของสถาบันรัฐบาลและสถาบันกษัตริย์กำลัง เข้มข้นนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามที่กำลังปกครองประเทศอันมีนโยบายหลัก คือการนำความเป็นไทยโดยการส่งเสริมวัฒนธรรม⁴⁴ ในราว พ.ศ. 2498 เขาก็ได้เชิญนายอนุ นายกรัฐมนตรีพามาเป็นแขกส่วนตัวในระหว่างการเดินทางเยือนไทย ก่อนที่คณะของนายอนุจะเดินทางไปยังอยุธยาเพื่อเยี่ยมชม โบราณสถานที่อยุธยา⁴⁵ แง่หนึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามได้แสดงตัวเป็นผู้นำ ที่ปล้ำล้างปรีดิ์ระหว่างไทยและพม่าที่กล่าวกันว่าเป็นศัตรูกันมาแต่อดีต และต่อมาเขาก็ให้การสนับสนุนโครงการบูรณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ช่วง พ.ศ. 2499–2500 ในฐานะผู้นำที่ส่งเสริมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ดังที่ทฤษฏี อินทโกศัย รองอธิบดีกรมศิลปากรในเวลานั้นกล่าวถึงจอมพล ป. พิบูลสงคราม เกี่ยวกับการบูรณะโบราณสถานจังหวัดพระนครศรีอยุธยาว่า

เป็นผู้ปกครองบ้านเมืองที่อุปถัมภ์และเอาใจใส่ในการบริหารด้านศิลปอย่าง
ใกล้ชิดดังนี้ว่า

เมื่อ ๖๖๖ จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี
ได้เลื่อมใสศรัทธาจัดให้มีการหักล้างถางพงและบูรณะขึ้น ก็เป็นที่
ชื่นชมยินดีกันทั่วไปทั้งในหมู่นักศึกษาและประชาชนอื่น โดยเฉพาะ
กรมศิลปากรซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่โดยตรงในเรื่องนี้ ย่อมปรีดาปราโมทย์
กว่าผู้ใด ด้วยว่าการบริหารงานในด้านศิลปนั้น ไม่ว่าในยุคสมัยใด
ต้องอยู่ในความอุปถัมภ์และเอาใจใส่โดยใกล้ชิดของผู้ปกครอง
บ้านเมืองจึงจะปรอด เพราะการดำเนินงานด้านศิลปะบริสุทธิ์
ซึ่งมิใช่พาณิชย์ศิลปนั้น ไม่เป็นสิ่งที่จะหากำไรหรือแม้แต่เพียงเลี้ยง
ตัวเองได้ ต้องพึ่งพาขอความช่วยเหลืออยู่ตลอดไป⁴⁶

แต่อย่างไรก็ดีจากปัญหาด้านการเมืองทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม
ต้องลี้ภัยทางการเมืองไปในช่วงปลายปี 2500 อันเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่
เรื่องราวความบังเอิญอย่างสำคัญของการค้นพบโบราณวัตถุมีค่าจำนวนมากใน
กรุวัดราชบูรณะได้เกิดขึ้น เรื่องราวการเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตร
โบราณวัตถุ รวมถึงการเสด็จเปิดอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสาม
พระยาจึงเป็นจุดสำคัญที่ทำให้บทบาทการส่งเสริมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
กลับมาสู่สถาบันพระมหากษัตริย์อีกครั้งหนึ่ง

ในแง่หนึ่งการดำเนินงานของกรมศิลปากรในการจัดการกับโบราณวัตถุ
ที่พบในกรุวัดมหาธาตุ รวมถึงกรุวัดราชบูรณะที่มีชื่อเสียง จนกระทั่งสามารถ
สร้างขึ้นเป็นอาคารพิพิธภัณฑสถานได้ก็ดูจะเป็นผลดีอยู่ไม่น้อยต่อกรมศิลปากรเอง
อันแสดงให้เห็นถึงผลสำเร็จของตนในการเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่บำรุงรักษา
ศิลปวัฒนธรรม แต่ในขณะเดียวกันก็ดูเหมือนว่าสถาบันกษัตริย์เองก็ได้รับผลดี
อยู่ไม่น้อยในการเข้ามามีส่วนร่วมกับงานต่าง ๆ ของกรมศิลปากรเช่นกัน
การปรากฏตัวของพระมหากษัตริย์และราชวงศ์ในงานพิธีต่าง ๆ ของกรม
ศิลปากรแสดงให้เห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์นั้นเกี่ยวพันอย่างแยกไม่ออก
กับประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของไทย การปรากฏพระราชดำรัสอย่าง
“กรมศิลปากรไปสร้างพิพิธภัณฑสถานที่ไหนฉันจะตามไปเปิด”⁴⁷ เป็นการ
แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการถ้อยทีถ้อยอาศัยระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์
และหน่วยงานราชการอย่างกรมศิลปากร

จุดเด่นหนึ่งของลักษณะการเมืองการปกครองในสมัยจอมสุภะดิ
ธนรัชต์ คือการเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะสถาบันหนึ่งของไทย
และแม้ว่าจะหมดยุคอำนาจไปแล้ว แต่สถาบันพระมหากษัตริย์ได้ตั้งมั่นอย่าง
มั่นคงแข็งแรงในระดับที่ “มรดกการเชิดชูสถาบันกษัตริย์ของสุภะดิไม่ได้สูญหาย
ตามไปด้วย แต่กลับมีชีวิตอิสระ” ตามทัศนะของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล⁴⁸
ซึ่งปัจจุบันมีงานวิชาการหลายชิ้นที่แสดงให้เห็นถึงระบบของสถาบันพระมหา
กษัตริย์และสถาบันราชการที่ร่วมกันทำงานอย่างแยกกันไม่ออก เช่น ทฤษฎี
เรื่อง “Network Monarchy” ของ Duncan McCargo ซึ่งตีพิมพ์ในราว
พ.ศ. 2548 (2005)⁴⁹ หรือตามที่อาสา คำภา ได้เสนอคำว่า “สถาบัน
พระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย”⁵⁰ ที่แสดงให้เห็นถึงเครือข่ายเชิงอำนาจของ
สถาบันพระมหากษัตริย์และองค์กรต่าง ๆ ที่เริ่มกลายเป็นอำนาจนำของรัฐ
ซึ่งคำว่า “อำนาจนำ” นี้พัฒนามาจากคำว่า “hegemony” หรือ “การครอง
ความเป็นใหญ่” ที่แปลไว้โดยสุรพงษ์ ชัยนาม หรือที่เกษียร เตชะพีระ ในปี
2529⁵¹

ในการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ คำว่า “ราชาชาตินิยม” ถูกนำมาใช้
อธิบายถึงลักษณะเรื่องเล่าที่เน้นให้สถาบันกษัตริย์มีสถานะเป็นผู้กระทำการ
เป็นจุดศูนย์กลาง และคอยช่วยเหลือชาติไทยให้พ้นภัย กระบวนทัศน์แบบ
ประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยมตั้งอยู่ในการเชื่อมั่นถึงความเจริญอันเก่าแก่
ของสยามที่ต่างได้รับการปกป้องมายาวนานจากสถาบันพระมหากษัตริย์
มาหลายครั้งหลายครา และสถาบันพระมหากษัตริย์นั่นเองที่เป็นผู้ทำให้ชาติ
ปรับตัวทันสมัย อันเป็นความชาญฉลาดที่จะป้องกันภัยในภายภาคหน้าได้⁵²
ฉากทัศน์นี้ปรากฏอย่างสำคัญในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์สถาน
เจ้าสามพระยา ในหนังสือเรื่อง “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล
อดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระบิดาแห่งการอนุรักษ์มรดกไทย” หนังสือเล่มนี้
ใช้ภาพหน้าปกเป็นภาพของในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงถือพระแสงขรรค์ที่พบใน
กรุวัดราชบูรณะ ขณะที่ได้เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร⁵³
พระแสงขรรค์เล่มนี้คือเล่มที่ปรากฏในเรื่องเล่าเมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จ
ทอดพระเนตรโบราณวัตถุที่ขุดได้ในราว พ.ศ. 2500 โดยมีนายธนิต อยู่โพธิ์
ได้เป็นผู้บันทึกและบอกกล่าวเรื่องราวในครั้งนั้น แง่หนึ่งคือเรื่องราวเกี่ยวกับการ
อนุรักษ์โบราณวัตถุด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ แต่อีกแง่หนึ่งคือการกล่าวถึง
ความเชื่อเรื่องบุญบารมีที่อยู่ในกรอบความคิดของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึง

มีกระแสพระราชดำรัสถามว่า "เขามาทำอะไรกัน" ผมจึงกราบบังคมทูลไปตามความจริงตามที่ไฉนชาวบ้านเขาพูดกันว่า "ชาวบ้านเขาจะมาชมพระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะมาทรงทอดพระแสงดาบ ซึ่งขุดได้จากกรุวัดราชบูรณะ" พระองค์หยุดเสวยทรงวางซ้อนประทับนั่งแล้วตรัสว่า "ใครจะไปถอดอกสนิมออกเกราะอย่างนั้น" คือพระแสงดาบฝังดินนานหลายร้อยปี สนิมเหล็กจับแน่นกรัง เจ้าหน้าที่เองก็พยายามล้างทำความสะอาดแล้วแต่ก็ชักไม่ออก พระองค์จึงโปรดแนะนำว่าให้ใช้น้ำมันก๊าดสนิมผมก็รับใส่เกล้าฯ และมอบถวายให้ ม.จ.ยาใจ จิตรพงศ์ ไปดำเนินการ แต่ก็ยังถอดไม่ออก จนกระทั่งผมได้ส่งคุณกุลพันธุ์ธาดา จันทรโพธิ์ศรี (แสนศักดิ์) ไปเรียนวิชาซ่อมสงวนรักษาของโบราณจบกลับมาจากเบลเยียม จึงใช้น้ำยาเคมีสมัยใหม่ช่วยจึงสำเร็จ⁵⁴

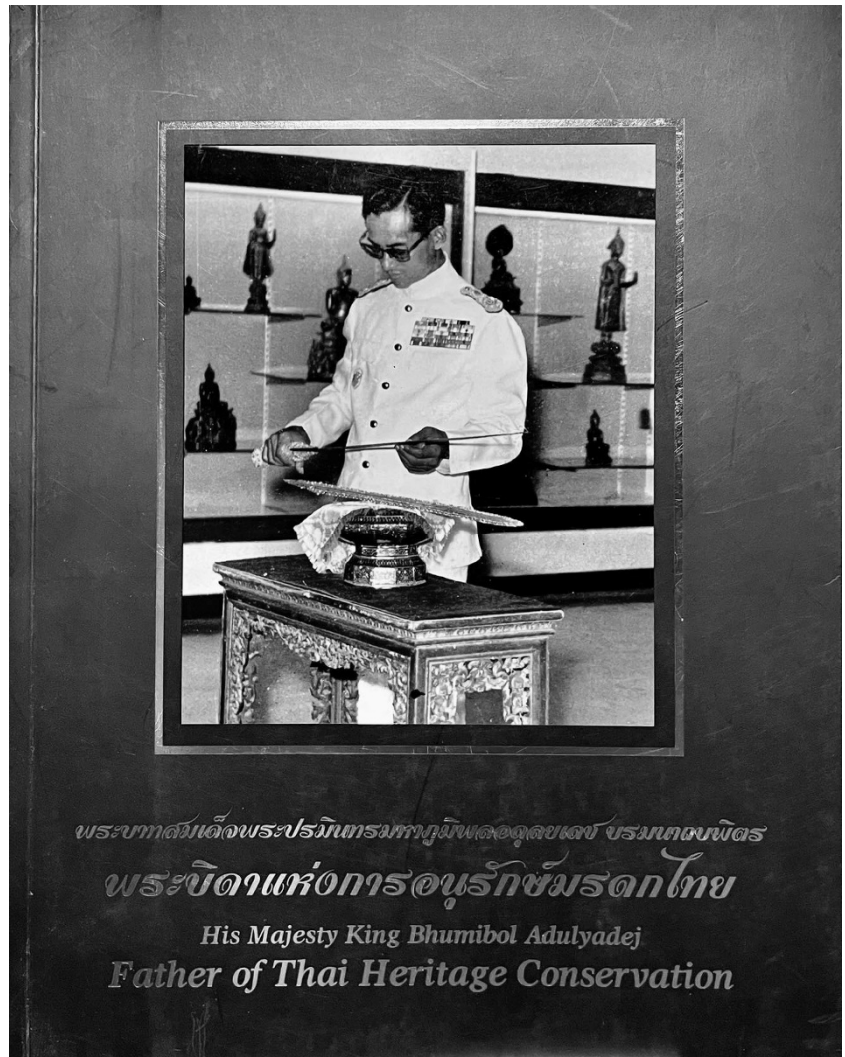
แน่นอนว่าการบูรณะอนุรักษ์โบราณวัตถุด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์เป็นวิธีหนึ่งในงานโบราณคดี แต่อย่างไรก็ดีจากบันทึกข้างต้นจะเห็นได้ว่าพระแสงขรรค์อันถือเป็นเครื่องแสดงสถานะของพระมหากษัตริย์ อันเป็นโบราณวัตถุที่ตกทอดมาตั้งแต่ยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาต้นทางของประวัติศาสตร์ไทยเล่มนี้ ก็ดูจะมีองค์ประกอบเรื่องบุญบารมีอยู่ไม่น้อย การตั้งความหวังในการถอดพระแสงดาบ หรือภาพการถือพระขรรค์ ก็อาจพิจารณาได้ไม่ยากนักถึงการพยายามขยายเรื่องเล่าแบบราชาชาตินิยม ที่เชื่อมั่นถึงความเจริญอันเก่าแก่ของสยามที่ต่างได้รับการปกป้องมายาวนานจากสถาบันพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่อดีตให้เด่นชัดขึ้น

การอธิบายถึงประวัติศาสตร์ของชาติไทยในลักษณะของราชาชาตินิยม ดูเหมือนจะเป็นลักษณะการเล่าประวัติศาสตร์แบบกระแสหลักของไทย ที่อาจเริ่มขึ้นมาตั้งแต่แนวทางการนิพนธ์ประวัติศาสตร์แบบหนึ่ง ซึ่งมีสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเป็นผู้นำ⁵⁵ หากแต่ในช่วงหลังการปฏิวัติ 2475 ลักษณะของแนวทางการอธิบายประวัติศาสตร์จะเน้นไปที่ "ชาติ" อันหมายถึงภาคประชาชนมากกว่า โดยเฉพาะผลงานต่าง ๆ อันที่เป็นประจักษ์ของหลวงวิจิตรวาทการ⁵⁶ แต่ทว่าเมื่อสถาบันพระมหากษัตริย์เริ่มฟื้นฟูขึ้นในราวปลายทศวรรษที่ 2490 จนถึงการเข้ามาฟื้นฟูสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเข้มแข็งของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ดูเหมือนว่าเหตุบังเอิญที่เกิดขึ้น ณ วัดราชบูรณะ จะพอเหมาะพอเจาะอย่างมากที่จะทำให้เรื่องเล่าของราชานิยมถูกเล่าไปพร้อม ๆ กับประวัติศาสตร์ของชาติ การหายไปของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ไม่ใช่ปัญหา ยิ่งการเข้ามาของผู้นำทางการเมืองกลุ่มใหม่ก็ไม่ใช่ปัญหา
กรมศิลปากรได้จัดวางตัวเองลงในที่ทางทางการเมืองใหม่อย่างพอเหมาะ
ในฐานะผู้เล่าเรื่องใหม่ การสร้างพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา
และเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใหม่จึงเสมือนจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้เรื่องเล่า
แบบราชาชาตินิยมได้ทำหน้าที่และโลดแล่นในสังคมไทยอีกครั้งหนึ่ง

ภาพที่ 7: ภาพขณะทรงถือ
พระแสงขรรค์จากวัดราช
บูรณะที่ถูกใช้เป็นภาพบน
ปกหนังสืออันมีเนื้อหา
เกี่ยวกับการอนุรักษ์มรดกไทย
แม้ว่าพระแสงขรรค์เล่มนี้
จะผูกโยงอย่างสำคัญกับ
กระบวนการอนุรักษ์
โบราณวัตถุ แต่เรื่องราว
เกี่ยวกับบุญบารมีของ
พระมหากษัตริย์อันเป็น
ความเชื่อของไทยมา
ยาวนานก็มักถูกเล่าไป
พร้อมกันกับพระขรรค์เล่มนี้

Fig. 7 King Rama 9th
holding the royal blade
(Phra Saeng Khan) from
Wat Ratchaburana,
from a picture used for
the cover of a book
entitled His Majesty
King Bhumibol
Adulyadej, Father of
Thai Heritage
Conservation.

ผ่านมาหกลิบปีเรื่องเล่ายังคงอยู่

การเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทางการเมืองของหน่วยงานข้าราชการซึ่งมีปฏิสัมพันธ์อย่างมากกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในสังคมไทยผ่านพระราชกรณียกิจและการเสด็จพระราชดำเนินไปทั่วประเทศ โดยเฉพาะการเสด็จพระราชดำเนินเปิดพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ ของกรมศิลปากร ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงสายธารประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของไทยที่เริ่มมาพร้อม ๆ กับนโยบายในความถ้อยทีถ้อยอาศัยร่วมกันระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และหน่วยงานราชการ กรมศิลปากรได้เห็นที่ทางของตนและเริ่มจัดวางตนเองลงไปในการเมืองการปกครองไทยผ่านการแสดงให้เห็นว่าเป็นหน่วยงานที่คอยรับใช้และใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งในห้วงเวลาต้นศตวรรษที่ 2500 นี้เองที่เรื่องราวความบังเอิญที่วัดราชบูรณะนี้เหมาะสมอย่างมากทั้งช่วงเวลาและบทบาทของกรมศิลปากรที่จะจัดวางตนเองลงไปในที่ทางดังกล่าวนี้

ในแง่หนึ่งกรมศิลปากรมีลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งที่ต่างจากหน่วยงานอื่น คือกรมศิลปากรมีอำนาจพิเศษบางประการที่สามารถจัดสร้างอาคารสถานที่เพื่อบอกกล่าวถึงผลงานของตนได้โดยชอบธรรม และใช้เป็นกระบอกเสียงของกรมศิลปากรเอง สถานที่แห่งนั้นคือเหล่าอาคารพิพิธภัณฑสถานที่ใช้จัดแสดงประวัติศาสตร์ชีวิต และศิลปวัฒนธรรมทั้งหลาย ในห้วงเวลาการแสวงหาที่ทางของตนในระบบรัฐราชการไทย กรมศิลปากรได้ใช้สถานที่เหล่านี้ในการแสดงออกถึงเจตจำนงของตน กรมศิลปากรมีภาระหน้าที่อะไร กรมศิลปากรมีความสำเร็จอะไร กรมศิลปากรอยากให้ผู้รับสารเหล่านั้นรู้และเห็นอะไร สิ่งเหล่านั้นจะถูกอธิบายออกมาในพื้นที่ดังกล่าว แม้เวลาจะล่วงเลยมานับตั้งแต่ปี 2504 อันเป็นเวลาว่าหกลิบปีที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ได้กำเนิดขึ้น แต่เรื่องเล่าระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และกรมศิลปากรยังคงถูกเล่าซ้ำไปซ้ำมาเสมอ การนำเสนอถึงพระราชดำรัส “อิฐเก่า ๆ ขึ้นเดียวก็มีค่า” หลายต่อหลายครั้งก็เพียงพอแล้วที่จะเป็นตัวอย่างสำคัญที่แสดงให้เห็นว่ากรมศิลปากรไม่เคยออกห่างจากสถาบันพระมหากษัตริย์เลย อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา อันเป็นจุดกำเนิด และอาคารพิพิธภัณฑสถานอื่น ๆ ที่สร้างขึ้นหลังจากนี้จึงเป็นสถานที่สำคัญในการแสดงถึงเจตนารมณ์ของกรมศิลปากรที่ทำหน้าที่ในการเป็นหน่วยงานอันใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์ และได้ใช้งานอาคาร

ดังกล่าวนี้เป็นกระบอกเสียงข่าวประกาศอุดมการณ์ราชาชาตินิยม อันที่เป็น
ที่ทางสำคัญของกรมศิลปากรที่ได้จัดวางตนเองลงไปในระบบการเมืองการ
ปกครองไทยจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 8: ภาพถ่ายอาคารเครื่องทอง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา
ราวเดือนมกราคม พ.ศ. 2565 อาคารกำลังอยู่ระหว่างการก่อสร้าง หลังจากเปิด
อย่างเป็นทางการแล้วกรมศิลปากรจะใช้กระบอกเสียงใหม่นี้ในการเล่าเรื่องราว
แบบได้ออกมาในอนาคตเป็นสิ่งที่น่าจับตามองอย่างมาก

Fig. 8 Photograph of the new buildings of the Chao Sam Phraya
National Museum housing golden artifacts taken in January 2022
(building still under construction).

เชิงอรรถ

¹ คงกฤษ ไตรยางค์, “ประพันธ์ศิลป์ของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ตามทัศนะของปอล ริเกอร์,” ใน **วิธีวิทยาในการศึกษาประวัติศาสตร์** (กรุงเทพฯ: ศยาม, 2563), 245.

² ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์, **เชิงอรรถวัฒนธรรม** (กรุงเทพฯ: มติชน, 2539), 75.

³ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์, “อำนาจของเรื่องเล่า (Power of Narrative),” ใน **เล่าเรื่องเรื่องเล่า** (กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2560), 17.

⁴ คงกฤษ ไตรยางค์, “ประพันธ์ศิลป์ของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ตามทัศนะของปอล ริเกอร์,” 251.

⁵ Paul Ricoeur, **Time and narrative**, vol 1 (USA: The University of Chicago Press, 1984), 94.

⁶ มาลินี คุ่มสุภา, **อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยกับความหมายที่มองไม่เห็น** (กรุงเทพฯ: วิชาฯ, 2548), 97.

⁷ กรมศิลปากร, **ศิลปากรสถาน เลขที่ 1 ถนนหน้าพระธาตุ** (กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2564), 197.

⁸ “พระบรมราชโองการ ประกาศยุบเลิกกรมศิลปากร,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 43, ตอนที่ 0 ก (25 เมษายน 2469): 101.

⁹ “พระราชบัญญัติจัดตั้งกระทรวงและกรม พุทธศักราช 2476,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 50, ตอนที่ 0 ก (12 พฤษภาคม 2476): 172.

¹⁰ “พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2495,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 69, ตอนที่ 16 (11 มีนาคม 2495): 413.

¹¹ กรมศิลปากร, **บันทึกผลงานของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. 2491-2499** (พระนคร: ศิวพร, 2500), 187-188.

¹² “พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2501,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 75, ตอนที่ 67 ก (31 สิงหาคม 2501): 1.

¹³ Fred W. Riggs, **Thailand: The modernization of a bureaucratic polity** (Honolulu: East-West Center Press, 1967)

¹⁴ ทักษิณ เถลิงเกียรติ, **การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2561), 367.

¹⁵ ชนิดา ชิตบัณฑิตย์, **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2554), 108.

¹⁶ ปราการ กลิ่นฟุ้ง, “การเสด็จพระราชดำเนินท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ. 2493-2530” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), 225.

¹⁷ หม่อมเจ้าสุภัทรีดิ ศิริกุล, **สมุดคู่มือนำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา** (พระนคร: กรมศิลปากร, 2505), 8.

¹⁸ “การเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา,” 2504, เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ, ศธ 0701.26.3.3/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน.

²⁰ เรื่องเดียวกัน.

²¹ ศศิธร ไตวินัส, “การชำระที่มาเครื่องทองในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา” (สัมมนาวิจัย วิจัยกษณ์การนำเสนอผลงานวิชาการของกรมศิลปากร ประจำปี 2562, เสนอที่สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 23 สิงหาคม 2562).

²² “การบูรณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา,” พ.ศ. 2499-2500, เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ, ศธ 0701.26.1.2/18, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

²³ เรื่องเดียวกัน.

²⁴ “การบูรณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา,” พ.ศ. 2499-2500, เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ, ศธ 0701.26.1.2/15, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

²⁵ เรื่องเดียวกัน.

²⁶ เรื่องเดียวกัน.

²⁷ ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, **การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ**, 136-137.

²⁸ กรมศิลปากร, **จิตรกรรม และศิลปวัตถุในกรุงพระปรมาภิไธยราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา** (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2501), 21-22.

²⁹ “การเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา,” 2504, เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ, ศธ 0701.26.3.3/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

³⁰ กรมศิลปากร, **51 ปี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา** (กรุงเทพฯ: หจก.พระรามศรีเอชเอ็น, 2556), 56-57

³¹ อ่านเพิ่มเติมใน ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์, **กำเนิด “ประเทศไทย” ภายใต้เผด็จการ** (กรุงเทพฯ: มติชน, 2558), 207.

³² “การเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา,” 2504, เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ, ศธ 0701.26.3.3/2, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

³³ เรื่องเดียวกัน.

³⁴ เรื่องเดียวกัน.

³⁵ กรมศิลปากร, **51 ปี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา**, 56-57.

³⁶ “บทความหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับการตั้งพิพิธภัณฑที่บ้านเชียง,” 2-8 กันยายน 2515 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ, (4) ศธ 2.3.1/38, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

³⁷ กรมศิลปากร, **51 ปี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา**, 10.

³⁸ คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี, **พระมหากษัตริย์ไทยกับการพิพิธภัณฑ** (กรุงเทพฯ: กราฟฟิคฟอร์แมท), 2541), 90-91.

³⁹ กรมศิลปากร, **51 ปี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา**, 120-121.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, 128.

⁴¹ กรมศิลปากร, **จดหมายเหตุพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก ร.ศ. 126, 127** (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2527), 5

⁴² “พระราชบัญญัติโอนกรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งเป็นที่สาธารณสมบัติของแผ่นดิน และที่วัดร้างภายในกำแพงเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้กระทรวงการคลัง พุทธศักราช 2481,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 56 (24 เมษายน 2482): 399.

⁴³ ณัฐพล ใจจริง, **ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ: ความเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิรูปปฏิวัติสยาม (พ.ศ. 2475-2500)** (นนทบุรี: ฟาเดียวกัน, 2556), 337-338.

⁴⁴ จิรพร วิทยาศักดิ์พันธุ์, “นโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม,” ใน **บันทึกการสัมมนา จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2540), 258.

⁴⁵ ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, **การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ**, 121.

⁴⁶ “การบูรณะวัดต่าง ๆ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา,” พ.ศ. 2499-2500, เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ, ศธ 0701.26.1.2/17, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

⁴⁷ กรมศิลปากร, **51 ปี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา**, 127.

⁴⁸ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล และประจักษ์ ก้องกีรติ “พระราชหัตถเลขาของพระยา ร.7 ชีวประวัติของเอกสารฉบับหนึ่ง,” ใน **ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง: รวมบทความเกี่ยวกับกรณี 14 ตุลา และ 6 ตุลา** (กรุงเทพฯ: 6 ตุลา รำลึก, 2544), 24.

⁴⁹ Duncan McCargo, “Network monarchy and legitimacy crises in Thailand,” **The Pacific Review** 18, 4 (December 2005), 499-519.

⁵⁰ อาสา คำภา, “ความเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายชนชั้นนำไทย พ.ศ. 2495-2535” (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2562), 2.

⁵¹ เกษียร เตชะพีระ, “แนวคิดเรื่องอำนาจนำ,” ใน **การเมือง อำนาจ ความรู้: หลักรัฐศาสตร์เบื้องต้นสำนักธรรมศาสตร์** (กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, 2564), 29.

⁵² ธงชัย วินิจจะกูล, **โฉมหน้าราชาชาตินิยม: ว่าด้วยประวัติศาสตร์ไทย** (นนทบุรี: ฟาเดียวกัน, 2559), 149.

⁵³ กรมศิลปากร, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระบิดาแห่งการอนุรักษ์มรดกไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2560), 199.

⁵⁴ กรมศิลปากร, 51 ปี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา, 127.

⁵⁵ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สมเด็จพระเจ้า ๖ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กับอาร์โนลด์ ทอยน์บี,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 7, 1 (มิถุนายน-สิงหาคม 2512): 24-25.

⁵⁶ หลวงวิจิตรวาทการ, “คำบรรยายเรื่องนโยบายชาตินิยม,” ใน *วิจิตรวาทการอนุสรณ์ เล่ม 1* (กรุงเทพฯ: รัชดาภิเษกการพิมพ์, 2505), 256-258.

Bibliography

50th Anniversary Celebration of His Majesty's

Committee. *phra mahākasat Thai kap kām phiphitthaphan* [The King and the national museums].

Bangkok: Graphic Format, 1998.

Asa Kampha. “*khwām plānplāng khoṅg khruākhaī chon channam Thai PhoṅSoṅ sōṅgphansīrōjkaōsiphā-sōṅgphanhāroṅsāmsiphā* [Changes of the Thai elite network, 2495-2535 B.E.]” PhD dissertation, Chiang Mai University, 2019.

“*botkhwām nangsuṅphim kīeokap kām tang phiphitthaphan thī bān chīang* [News article about Banchiang National Museum].” September 2-8, 1972. Ministry of Education’s Document. (4) Sor Tor. 2.3.1/38. National Archives of Thailand.

Chanida Chitbundid. *khroṅgkām ‘annūāng māchāk phraratchadamri: kām sathāpanā phraratcha ‘amnāt nam nai phra bāt somdet phrachāoyūhā* [The royalty-initiated projects: The making of royal hegemony]. Bangkok: Social Sciences and Humanities Textbooks Foundation, 2011.

Chusak Phatthrakunwanit. “*‘amnāt khoṅg rūāng lao* (Power of Narrative).” In *lao rūāng rūāng lao* [“Power of narrative” in narrative of narrative], 13-30. Bangkok: Faculty of Humanities Kasetsart University, 2017.

_____. *chōēṅ‘at watthanatham* [Cultural footnote]. Bangkok: Matichon, 1996.

Fine Arts Department. *banthuk phonngān khoṅg ratthabān chōṁphon pō phibūn songkhram rawāṅg PhoṅSoṅ sōṅgphansīrōjkaōsip‘et-sōṅgphan sīrōjkaōsipkāo* [Work record of Field Marshal Po Phibun Songkham, 1948-1956]. Bangkok: Sivaporn, 1957.

_____. *chittrakam læ sinlapawatthu nai kru phra prāṅ wat rat būrana chāngwat Phra Nakhoṅ Sī ‘Ayutthaya* [Murals and artifacts in the crypt of Wat Ratchaburana Phra Nakhon Si Ayutthaya]. Bangkok: Fine Arts Department, 1958.

_____. *chotmāihēt phraratchaphithī ratchamangkhalāphisek roṅ sōṅ nungroṅyīsiphok-nungroṅyīsipchēt* [Rajamangala celebrations archive Rattanakosin era. 126-127]. Bangkok: Fine Arts Department, 1984.

Fine Arts Department. **hāsip’et phiphitthaphan
thasathān hāng chat chao sām
phraya** [51st of Chao Sam Phraya
National Museum]. Bangkok: Phraram
Creation, 2013.

_____. **phra bāt somdet phra
pramintharamahā phūmiphlo
dunyadet bōrom nāt bōphit phra
bida hāng kām’anurak mōradok
Thai** [King Rama 9th father of
the conservation of Thai heritage].
Bangkok: Fine Arts Department, 2017.

_____. **sinpākon sathān 1st thanon nā
phrathāt** [Fine Arts Department
1st Na Phra That road]. Bangkok:
Rungsilp, 2021.

Jiraporn Wittayasakpan. “**nayobāi watthanatham
khōng chōmphon pō phibūn
songkhām** [Cultural policy of Field
Marshall Po Phibun Songkhram].” In
**banthuk kāsammanā chōmphon
Por phibūnsongkhām kap kāmūang
Thai samai mai** [Seminar on Field
Marshall Po Phibun Songkhram and
Thai modern politic], 228- 350.
Bangkok: Social Sciences and
Humanities Textbooks Foundation,
1997.

“**kān būana chāngwat Phra Nakhōn Sī
‘Ayutthaya** [The restoration of
Ayutthaya].” 1956-1957. Ministry
of Education’s Document. Sor Tor.
0701.26.1.2/15. National Archives
of Thailand.

“**kān būana chāngwat Phra Nakhōn Sī
‘Ayutthaya** [The restoration of
Ayutthaya].” 1956-1957. Ministry
of Education’s Document. Sor Tor.
0701.26.1.2/18. National Archives
of Thailand.

“**kān būana wat tāng tāng nai chāngwat
Phra Nakhōn Sī ‘Ayutthaya**
[The restoration of monasteries in
Ayutthaya].” 1956-1957. Ministry
of Education’s document. Sor Tor.
0701.26.1.2/17. National Archives
of Thailand.

“**kān pōet phiphitthaphan sathān hāng chat
chāngwat Phra Nakhōn Sī ‘Ayutthaya**
[The opening ceremony of the
Ayutthaya National Museum].” 1961.
Ministry of Education’s Document.
Sor Tor. 0701.26.3.3/2. National
Archives of Thailand.

Kasian Tejapira. “**nāokhit rūang ‘amnat nam.**”
In **kāmūang ‘amnat khwāmru:
lak ratthasāt būangton samnak
Thammasāt** [“Hegemony” in
the politics power knowledge:
Thammasat School of Thogth],
29-52. Bangkok: Siamparitut, 2021.

Kongkrit Triyawong. “**pra phantha sin khōng
rūanglao thāngprawattisāt tām
thatsana khōng Paul Ricoeur**
[On Paul Ricoeur’s narrative
identity].” In **withī witthaya
nai kāsuksā prawattisāt**
[The methodology of historical
study], 243-270. Bangkok: Sayam,
2020.

Malini Khumsupha. ‘**anusāwarīprachāthipatai kap khwām māi thī mōṅ mai hen** [The democracy monument and its hidden meaning]. Bangkok: Vibhasa, 2005.

McCargo, Duncan. “Network monarchy and legitimacy crises in Thailand.” **The Pacific Review** 18, 4 (December 2005), 499-519.

Nattapoll Chaiching. **khō fan fai nai fan ‘an lūachūa: khwām khlūanwai khōṅ khabuānkan patipak patiwat Sayām (Phō.Sō. sōṅphansīrōjchetsiphā - sōṅphanhārōj)** [To dream an impossible dream: The political conditions of the Siamese revolution in 1932–1957 AD]. (Nonthaburi: Sameskybooks, 2013).

Nidhi Eoseewong, “somdet krom phrayā damrong rāchā nu phāp kap Arnold Toynbee [Prince Damrong Rajanupab with Arnold Toynbee].” **Social Science Criticism** 7, 1 (June-August 1969), 24-25.

“phra bōrom rācha ‘ōṅkān prakāt yup lœk Krom Sinlapākōṅ [Royal command, announcement of the dissolution of the Fine Arts Department].” **The Royal Thai Government Gazette**, Vol. 43, Part 0 Kor (April 25, 1926): 101.

“phraratchabanyat chāttang krasuāṅ lœ krom Phutthasakkarāt sōṅphansīrōj chetsiphok [Act of the parliament: Act on establishment of ministries and departments in 1933].” **The Royal Thai Government Gazette**, Vol. 50, Part 0 Kor (May 12, 1933): 172.

“phraratchabanyat ‘ōn kammasit thīdin sung penthī sāthāranasombat khōṅ phāēdin lœ thīwat rāṅ phāinai kamphāṅgmūāṅ chāngwat Phra Nakhōn Sī ‘Ayutthaya hai krasuāṅ kāṅkhang Phutthasakkarāt sōṅphan sīrōjpāetsip ‘et [Acts of the parliament: Act on the land transfer of public land and abandoned religious sites in Phra Nakhon Si Ayutthaya province in 1938].” **The Royal Thai Government Gazette**, Vol. 56 (April 24, 1939): 399.

“phraratchabanyat prapprung krasuāṅ thabuāṅ krom (chabap thī hok) Phō.Sō. sōṅphanhārōj ‘et [Acts of the parliament: Act on restructuring of an administrative agency, No. 6, 1958].” **The Royal Thai Government Gazette**, Vol. 75, Part 67 kō (August 31, 2501): 1.

“phraratchabanyat prapprung krasuāṅ thabuāṅ krom Phō.Sō. sōṅphan sīrōjkaōsiphā [Acts of parliament: Act on the restructuring of an administrative agency in 1952].” **The Royal Thai Government Gazette**, Vol. 69, Part 16 (March 11, 2495): 413.

Pinyapan Potjanalawan. **kamnœt “prathēt Thai” phāitai phadetkān** [Creation of “Thailand” under Dictatorship]. Bangkok: Matichon, 2015.

Prakan Klinfoong. “kān sadet phrarāṭṭha
damnoēn thoṅgthī tāng ṭhāngwat
khōṅg phra bāt somdet phraṭṭhao
yūhūa phūmiphloṭṭunyadēt PhōṭSoṭ.
soṅgphansīroṭkaosipsām-soṅgphan
hāroṭsāmsip [His Majesty King Bhumibol
Adulyadej’s visits to provincial areas,
1950-1987].” Master’s thesis,
Chulalongkorn University, 2008.

Ricoeur, Paul. **Time and narrative, vol 1.** USA:
The University of Chicago Press, 1984.

Riggs, Fred W. **Thailand: The modernization
of a bureaucratic polity.** Honolulu:
East-West Center Press, 1967.

Sasithon Towinus. “kānchamra thīmā
khrūāngthōṅg nai phiphitthaphan
thasathan hāṅg chaṭ ṭhāo sām
phrayā [Study on the provenance
of golden artifacts at the Chao Sam
Phraya National Museum].”
Paper presented at Wichai Wichak:
The annual conference of the Fine
Arts Department, The National Library
Thailand, August 23, 2019.

Somsak Jeamteerasakul and Prajak Kongkirati.
“phrarāṭṭchahatthalekhāsala rāt
ratchakān thī ṭhet chīwāprawat
khōṅg ‘ēkkasān chabap nung [King
Rama VII’s abdication letter: Biography
of a document].” In **prawattisāt thī
phōṅg sāng: ruām botkhwām
kīeokap koṭanī sipsī tulā lāe hok
tulā [The recent-made history:
Collection of articles on the
14th October and 6th October],**
20-30. Bangkok: 6th October Ramluk,
2001.

Subhadradis Diskul, M.C. **samut khūmū nam
chom phiphitthaphanthasathan
hāṅg chaṭ ṭhāo sām phrayā
ṭhāngwat Phra Nakhoṇ Sī ‘Ayutthaya
[Guide to Chao Sam Phraya National
Museum, Phra Nakhon Si Ayutthaya
province].** Bangkok: Fine Arts
Department, 1962.

Thak Chaloemtiarana. **kānmūāng rabop Phōṭ
Khun ‘uppatham bāp phadetkān
[Thailand: The politics of despotic
paternalism].** Bangkok: Social
Sciences and Humanities Textbooks
Foundation, 2018.

Thongchai Winichakul. **chōmnā rāchā
chāṭniyom: wāduāi prawattisāt Thai
[The face of the royal nationalist
on the Thai history].** Nonthaburi:
Sameskybooks, 2016.

Wichitwathakan, Luang. “khambanyaī rūāng
nayōbāi chāṭniyom [The lecture on
Nationalism].” In **wichit wat kān
‘anusōṇ lem nung [Luang
Wichitwathakan legacy, vol.1],**
253-278. Bangkok: Rachatdarom
kanphim, 1962.

Illustration Sources

All illustrations by the author unless otherwise
specified.

Fig 1. “The restoration of Ayutthaya,” 1956-
1957, Ministry of Education’s document, Sor Tor.
0701.26.1.2/18, National Archives of Thailand.

Fig 2. “Field Marshall P. Phibun Songkhram
surveying at Ayutthaya,” 1956, Po Sor Bor. 4.2/98
Box 2 (34), National Archives of Thailand.

Fig 3. “Front elevation of Chao Sam Phraya National Museum,” Phor Jor. Sor Tor. 0701/413, National Archives of Thailand.

Fig 4. “The opening ceremony of the Ayutthaya National Museum in 1961,” 1961, Ministry of Education’s Document, Sor Tor. 0701.26.3.3/2, National Archives of Thailand.

Fig 5. “The opening ceremony of the Ayutthaya National Museum in 1961,” 1961, Ministry of Education’s Document, Sor Tor. 0701.26.3.3/2, National Archives of Thailand.

Fig 6. 50th Anniversary Celebration of His Majesty’s committee, **The King and the national museums** (Bangkok: Graphic Format (Thailand)), 1998, 90.

Fig. 7 Fine Arts Department, **King Rama 9th father of the conservation of Thai heritage** (Bangkok: Fine Arts Department, 2017), 199.